

הקדמה לפרשת ואתחנן

פרשת דברים תיארה את: "מציאות עמ", דבר ה' וההנהגה האלוקית המופיעים בעמ". מתוך כך זוכים להיפגש בתורה עצמה בפרשה השניה: עשרת הדברות שבפרשת ואתחנן. שתי הפרשיות הראשונות מהוות זוג: ישראל [=דברים] ותורה [=ואתחנן]. עיקרה של תורה הוא התגלות הסדר ש"בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. לכן פרשתנו [=דברים] המבארת חירותם של ישראל ועלייתם של ישראל היא הקדמה והכנה להופעת התורה בפרשת ואתחנן, בשלימותה ואמיתה" (שיחות הרצי"ה עמ' 41). כדברי האור החיים (ויקרא כו, מד): "אם אין ישראל אין תורה".

כלומר פרשת דברים עסקה בתיאור המתרחש עם עמ"י וממילא: "מתברר הערך האלוקי של עמ"י... [משום ש]נשמת ישראל היא התורה... ישראל הם התורה בעצם ממשות החיוניות האלוקית שלהם [=פרשת דברים]. והתורה, ענינה גילוי אותה מציאות פנימית כלל ישראלית, ע"י קיום תורה, וע"י לימוד תורה [=פרשת ואתחנן]... ישראל הוא מין בריה אלוקית כזאת, שהתורה נמצאת בה בעצם טבעה, ועובדה זו קודמת לכל התפרטות של תורה ומצוות [=כפי שבא לידי ביטוי בפרשת דברים]. וכלל גדול זה, אמת אלוקית גדולה זאת, ענינה להתגלות ע"י תורה ומצוותיה שהן הגילוי האמיתי של ישראל" (שיחות הרצי"ה עמ' 96) - כלומר הדרך לחשוף את התורה הגנוזה בתוך ישראל זה ע"י קיום תורה ומצוות המופיעים ביתר פירוט בפרשת ואתחנן. אין אפשרות לגשת אל התורה ולהבינה לעומקה ללא ההכרה וההבנה בגדולתם של ישראל, שהתורה רק חושפת גדולה זו. ולא זו בלבד, אלא חסר בהבנה זו מביא לחורבן כפי שכתב הרצי"ה בשיחותיו בעמ' 95: "אין דרך אחרת לעסוק בתורה אלא מתוך "אשר בחר בנו", מתוך הכרת הערך האלוקי המיוחד של עמ", כנגשים אל פרטי הלימודים, שלא מתוך ההכרה הכללית, האמונה הכללית של היצירה האלוקית של עמ"י אז יש סכנת נפשות ליחיד ולציבור "על זה אבדה הארץ". לסיכום - פרשת דברים עוסקת בהופעת האומה ותלאותיה. דבר זה קודם לעיסוק בקבלת התורה "כי אם אין ישראל אין תורה" [אלשיך ויקרא פרק כה]. אך איננו יודעים מהו התוכן הפנימי של אומה זו, ומהי הרוח המצויה באומה זו. לצורך זאת באה פרשת ואתחנן לברר את התוכן הפנימי של אומה זו - ומה עניינה המיוחד של אומה זו - בחירת ואהבת ה' לעמ"י, ומתוך כך מעמד הר סיני וקבלת עול מלכות שמים וכו'...

בעניין התפרטותה של תורה יש ריכוז גדול של יסודות בפרשת ואתחנן כדברי הרצי"ה בשנת תשכ"ב: "ענין הפרשייה גדול ונורא, מיוחד שבמיוחד, פרשת ואתחנן כוללת אוצר של עניינים ופלאי פלאים".

בפרשתנו מרוכזים יסודות אמונה רבים. כגון [ע"פ סדר הפס']: ערכה של א"י ומרכזיותה בקיום המצוות, איסור ע"ז, אחדות ה', אהבתו ויראתו, מעמד הר סיני ועשרת הדיברות ומצוות תלמוד תורה. כמו כן מופיעים כמה פעמיים ציונים כלליים על שמירת המצוות בכללן. שני הדברים הבולטים במיוחד בפרשה הן: קבלת עול מלכות שמים שבפרשת שמע, והמעמד הגדול והנורא של מתן תורה ועשרת הדיברות. שני דברים אלו הן מרכזיים בבניין האמונה של עמ"י בכל דור ודור.

כאמור שורשי אמונה רבים מרוכזים בפרשתנו, ומתוך כך פסוקים רבים מפרשתנו מופיעים בנוסח התפילה היום יומי של עמ"י.

פרשתנו פותחת בתפילתו של משה. כח התפילה הוא גדולתו של האדם. לא בכדי יסוד זה מופיע כאן כחלק מההכנה לכניסה לארץ כלשון הרצי"ה בשיחותיו 98: "האדם הוא האדם המדבר. לעומת החי, מתגלה חיוניות האדם בכח הדיבור שלו... בדורות האחרונים זכינו לשליח אלוקי מיוחד, ה"חפץ חיים", לטהרת הדיבור הכלל ישראלי. לא במקרה קמה לנו באותה תקופה העובדה של תחיית לשון הקודש, השייכת למהלך תחיית עמ"י וחזרתו לבריאותו. לכן כשעמ"י מתכוון לכניסה לארצו, וכשמופיעה חזרה של תורה, אנו נפגשים בתפילתו של משה רבינו, של האדם המדבר, שמתפלל".

כלומר לפני הכניסה לארץ מקום בריאותנו והתפתחותנו הטבעי, מופיע חיזוק בכוחו של הפה, שהוא הייחודיות שלנו על פני בע"ח, וגם במין האנושי עמ"י מיוחד בכח פיו על פני שאר האומות כפי שמופיע ברד"ק ישעיהו פרק מא, יד: "אל תיראי תולעת יעקב - לפי שהם חלשים בגלות כתולעת ובלמדנו למה נמשלו ישראל לתולעת לומר לך מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה והיא רכה ומכה את הקשה כך ישראל כל כחם בתפלה ומכים רשעי העולם שהם חזקים כארזים ונמשלים בהם שנאמר ארז בלבון".

וכך אנו רואים שגלגל הקב"ה שלפני שוב תחיית עמ"י לארצו בגאולתנו האחרונה, חיזק הקב"ה את כח הדיבור באמצעות שליח אלוקי- ה"חפץ חיים".

"(כג) וְאַתְּחַן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר"

אומר רש"י: "ואתחנן - אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם. אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם. לפי שאמר לו (שמות לג ט) וחנותי את אשר אחון, אמר לו בלשון ואתחנן".

אפילו צדיקים מבקשים מתנת חנם ומרגישים שאינם ראויים לקבל מן הקב"ה דבר "כי כל המצוות שהאדם עושה אין בהם די השיב ... במה שכבר עשה לו ה' כי גבר עליו חסדו מיום הוולדו" ו"לעולם אין לאדם שום חוב על הקדוש ברוך הוא" [הכלי יקר כאן], ואם כך אצל צדיקים, קל וחומר אנשים פשוטים יש להם לבקש מתנת חנם. כי היא הנהגת ה' את העולם- נותן מתנת חנם כדברי המדרש תנחומא פרשת ואתחנן סימן ג: "... בהרבה שמות נקראת התפלה, אלו הן, תפלה תחנה, צעקה זעקה, שועה, רננה פגיעה, נפילה, עמידה, ולמה לא נתפלל משה באחת מהן אלא בלשון תחנונים שנאמר ואתחנן, אלא בשעה שעמד משה ואמר לפני הקדוש ברוך הוא הראני נא את כבודך (שמות לג), אמר משה רבש"ע הודיעני נא באי זו מדה אתה נוהג עולמך? א"ל... כל מה שיעשה אדם מצוה, חנם אני נותן לו לא שאני חייב לכל בריה כלום אלא חנם אני נותן להם שגא' חנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם, א"ל משה אם כן עשה עלי מצוה ותן לי חנם לפיכך כתיב ואתחנן". וזאת כוונת רש"י בסוף דבריו: "לפי שאמר לו (שמות לג ט) וחנותי את אשר אחון, אמר לו בלשון ואתחנן". כלומר הנהגתו של ה' את העולם היא מתנת חנם.

וכן אמר דוד בתהלים פרק טז ב: "טוֹבֹתַי בַּל עֲלִיךָ" ומסביר הרד"ק שם: "הטובה שאתה עושה לי אינה מוטלת עליך לעשות, כי אינני כדאי, אלא הכל הוא חסד מאתך".

ובכלל ארץ ישראל הוא דבר הניתן במתנה כפי שמופיע במסכת ברכות דף ה עמוד א: "רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל... אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא".

"וְאַתְּחַן אֶל ה' "

הדעת זקנים כאן מביא מהמדרש: "התפלל משה תקט"ו תפלות כמנין ואתחנן". כאן כדאי לדבר עם התלמידים על כוחה של ההתמדה בתפילה כדברי הירושלמי מסכת ברכות פרק ד הלכה א "כל המרבה בתפלה נענה". וכאן הסיבה שמשה לא נענה למרות ריבוי תפילותיו, משום שהיתה טובה

לישראל שלא תענה תפילתו ו"כל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר" [רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק י הלכה ד] יבואר בהמשך בע"ה מה היה דבר טוב שמשה לא יכנס לארץ.

הפצרה בתפילה מצינו כבר אצל אבותינו – אצל יצחק בבראשית כה כא: "וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לֵאמֹר, רַשׁ"י: "וַיַּעֲתֵר - הרבה והפציר בתפלה...". וכן מצינו אצל רחל בראשית ל, ח: "נִפְתְּלִי אֶלְקִים נִפְתְּלִי", רש"י: "נפתולי... לשון עקש ופתלתול, נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום...".

"(כד) א-דני ה' אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך".

במילים אלו פותח משה רבינו את תפילתו. ואומר על כך הרצי"ה בשיחותיו על ספר דברים עמ' 159- "משה קיבל תורה מסיני... משה רבינו אינו מלמד אותנו רק איך ללמוד, אלא גם איך להתפלל... ישנה הדרכה איך ניגשים אל המלך. יש למעלה נכונות לשמוע בקשותיו של האדם, אבל קודם לכל צריכה להיות גישה של כבוד, דרך ארץ ונימוסיות: "לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל"- כך הדריכנו חז"ל ממקור משה רבינו, שאמר: **"אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך"** ורק אחר כך ביקש: **"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן"**.

"ואת ידך החזקה"

נצעד בדרכו של הספורנו בהסבר מגמת בקשת משה להיכנס אל הארץ. פסוקנו הוא הקדמה לבקשת משה. וכך מסביר הספורנו את פסוקנו: **"ואת ידך החזקה"**. לשנות טבע הנבראים הבלתי נפסדים שלא יוכל זה זולתך. וכל אלה עשית כדי להביא את ישראל לארץ ולכן ראוי להשתדל בקיום ישרתם בה". כלומר- אומר משה לקב"ה: אתה עושה כ"כ הרבה השתדלויות להכניס את עמ"י לא"י, עד כ"כ שאתה אפילו משנה את סדרי הטבע לצורך הענין- ממילא ניכר שחשוב לך שעמ"י יהיה בארץ, אם כן כדאי לעשות השתדלות שעמ"י ישאר בארץ. וזאת כיצד? הפס' הבא- **"(כה) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן"**.

מסביר הספורנו שמשה מבקש: "אעברה נא. להכרית כל יושבי כנען כדי שלא יגלו ישראל ממנה¹:

ואראה את הארץ הטובה. אתן עיני בה לטובה בברכתי שתהיה טובה לישראל לעולם".

כלומר- ע"י הכרתת משה את יושבי כנען, לא יגלו ישראל מהארץ. וכמו כן משה בראיתו את הארץ יברך אותה ש"תהיה טובה לישראל לעולם".

אמר מרן הרב קוק זצ"ל על שולחנו הטהור:

"מידות גדולות שהיו צריכות להקבע במסד האומה, נפתחו בגדולי גדולים, והם שהעמיקו בהם עד השיתין של הנפש, והעלו אותם למרומים שברוח.

מידות החסד והאהבה נפתחו על ידי אברהם אבינו, מידות הגבורה והיראה נפתחו על ידי יצחק אבינו, וכיוצא בזה.

והנה רצה הקב"ה לפתוח שערי מידה חדשה, להעמיק בלב האומה הישראלית, מידת געגועים לארץ ישראל, שגם בהיותם על אדמת נכר, תהיינה עיניהם נשואות לציון, ולבם יהיה מלא המיה לארץ אבותיהם, ועמד ופתח מידה זו על ידי רעיא מהימנא, השליח הראשון אשר נשתלח לגאול את ישראל.

¹ כדברי תלמוד בבלי מסכת סוטה דף ט עמוד א "משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם".

'ואתחנן אל ד'... אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו'" (דברים ג כג) - שיטח משה רבינו תחנונים ותפילות כמנין ואתחנן", והרחיב והעמיק רבות רבות בהפצרותיו, ככל המבואר בספרי הקדמונים, ובמיוחד ב'מגלה עמוקות', ובתחנוניו תפילותיו המרובות של משה רבינו, נפתח מעין עמוק ביותר של געגועים לארץ ישראל שכחו המרווה יפה לכל הדורות. ומאז כל השואב ממעינו של משה רבינו, גם אם הוא נמצא במרחקים, מתגעגע הוא לארץ ישראל, ואין סוף לצמאון, ואין גבול לכמיהה, כי גדול המעין ועמוק הוא" (מועדי הראי"ה עמ' רלז, לרב נריה).

" (כו) וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אֵל תוֹסֹף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בְּדַבֵּר הַזֶּה:"

הנצי"ב מדייק מהמילה: "לְמַעַנְכֶם" ואומר: "למענכם משמעו לטובתכם". ויש להבין- איזו טובה תצא לישראל בכך שמשה לא יכנס לארץ?! לכאורה להיפך?!

אומר המלבי"ם על אתר:

"... אחרי חטא המרגלים לא היו ישראל ראויים עוד אל המדרגה הזאת שמשה יכניס אותם לארץ... שנתברר שאינם שלמים באמונתם לא היה אפשר שמשה יביא אותם לארץ ישראל אחר שמאז היו עתידים להיות בשעבוד גלויות ושהמקדשות יחרבו... שאם היה משה נכנס לארץ... היה המקדש נבנה תיכף על ידו באופן שלא יחרב לעולם, וזה היה רעה גדולה לישראל, כי אז כשנתחייבו על חטאתם היה מכלה חמתו על ישראל עצמם משא"כ כשנבנה המקדש שלא ע"י משה כשחטאו החריב המקדש וכלה חמתו על העצים והאבנים... ובאשר ידע ה' שמשה חפץ בטובת ישראל גלה לו שבמה שלא יעבור לא"י יהיה טובה לישראל בעתיד...". כשמשה שומע זאת, שלטובת עמ"י לא כדאי שיכנס לארץ, מיד נתרצה משה, למרות תשוקתו הגדולה לכך-וזאת מגודל אהבת משה את ישראל והתמסרותו לעמו.

המלבי"ם על כד' מסביר שבעקבות חטאם של ישראל במי מריבה אופי ההנהגה של משה לא מתאים כבר לעם: "כי א' מן הטעמים שסלק ההנהגה ממשה שלא יביא את העם [=לא"י] הוא- מפני שאם היה משה מכניס לארץ, היה הנהגתם וכבושם את הארץ הכל בנסים גלויים למעלה מן הטבע לגמרי, וע"י חטא מי מריבה שלא האמינו בה' לא היו העם ראויים להנהגה מעולה כזו רק להנהגת נסים נסתרים וכבוש טבעי שזה היה ע"י הושע". דרך הנהגתו של משה היא מעל דרכי הטבע- בתקופתו עמ"י חי באופן ניסי- מתקיים, חי, אוכל ושותה וכו'... הכל בדרך נס, דרך הנהגה זו איננה מתאימה לא"י". [הנצי"ב מבאר מילה מילה בפס' כד' בכיוון דומה].

הנצי"ב בפרשת חקת בפרק כ' פס' ה' אומר: "ראוי לדעת שבשנה האחרונה [=להליכתם במדבר] היה סוף הליכות הניסי" בהנהגה נפלאה... ועתה היו עומדים להיכנס לא"י ולהתנהג בהליכות הטבע תחת השגחת ה' - משום שבא"י, הקדושה מופיעה באופן פשוט וטבעי, ואין צורך לפרוש מדרכי הטבע. בא"י עמ"י חי את חייו הטבעיים בקשר טבעי עם אלוקים כפי שכתב הרב זצ"ל באורות ישראל פרק ט' סעיף ח: "בארץ ישראל אפשר להשיג איך שהבשר של הגוף הישראלי הוא קדוש ממש כקדושת הנשמה, ואין צורך כ"כ להרגיז את הגוף ממנוחתו הטבעית, כ"א להעלותו ולהטעימו טעם האמת של חיי הקודש השופעים מקדושת הארץ, הספוגים באוירה המחכים של ארץ ישראל".

המלבי"ם הסביר באופן מופלא מדוע משה לא נכנס לארץ. אך יש להבין מדוע עצמות משה לא יכנסו לארץ [כמו שכתב רש"י בפס' כב']?

מצאתי מדרש נפלא הממחיש עד כמה יהודי חייב להיות דבק בא"י: [דברים רבה פרשת ואתחנן פרשה ב]

"א"ר לוי אמר לפניו רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ, ואני איני נכנס לארץ?! אמר לו הקדוש ברוך הוא- מי שהודה בארצו נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר בארצו. יוסף הודה בארצו- מנין? גבירתו אומרת (בראשית לט) "ראו הביא לנו איש עברי..." ולא כפר, אלא (שם)

/בראשית/ מ) גנב גנבתי מארץ העברים נקבר בארצו... את שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצך. כיצד? בנות יתרו אומרות (שמות ב) "איש מצרי הצילנו מיד הרועים" והוא שומע ושותק?! לפיכך לא נקבר בארצו".

כלומר אומר המדרש ש למרות תפילותיו המרובות של משה להכנס לארץ, היה למשה פגם מסויים בקשר שלו לא", שכשננות יתרו אומרות "איש מצרי הצילנו", הוא חייב למחות- אינני מצרי, עברי אנכי!

" (כז) עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה".

רש"י אומר: "וראה בעיניך - בקשת ממני (פסוק כה) ואראה את הארץ הטובה, אני מראה לך את כולה שנאמר (דברים לד, א) ויראהו ה' את כל הארץ". מרש"י זה נראה שה' קיבל את בקשת משה באופן מסויים.

מן הסתם תלמידים ישאלו על רש"י- האם זו היתה כוונת בקשת משה, רק לראות [כך שואל המהר"ל כאן בגור אריה]?

ומתוך המהר"ל: "עיקר שרצה לעבור - אלא כדי שיראה את הארץ, והשיב לו הקדוש ברוך הוא הרי אני מראה לך את כולה, והשתא [=ועכשיו] הוי מענין בקשתו".

מה הענין של משה לראות את הארץ?

כפי שאומר הספורנו בפסוק כה: "ואראה את הארץ הטובה. אתן עיני בה לטובה בברכתי שתהיה טובה לישראל לעולם".

נזכיר לתלמידים שאנו נמצאים בנאום התוכחה של משה. ועל כך עומלים הפרשנים להסביר כיצד תיאור כיסופי משה לא"י מהווים תוכחה לעמ"י? ואומר על כך הרמב"ן על פסוק כד:

"והנה השלים התוכחות בזה שהודיע אותם שגרמו אבותיהם רעה על עצמם וגם עליו גרמו עונש שלא יעבר לארץ, אבל הם הבנים יעברו ויירשו אותה אם לא יהיו כאבותם דור סורר ומורה. ולכך יתחיל עתה להזהירם בכללי המצות, שלא יוסיפו עליהם ולא יגרעו מהם".

ואילו האבן עזרא בפסוק כד הסביר:

"טעם זו הפרשה לחבב את ארץ ישראל. ואם הארץ תהיה חביבה ישמרו מצות השם, שלא יגלו ממנה". כלומר- עמ"י ידעו שאם רוצים להמשיך לחיות בארץ האהובה עליהם, זאת יכול להתאפשר רק עם ישמרו לקיים את מצוות ה'.

הקדמה לפרק-

הרמב"ן על פסוק כד' בפרק ג' מבאר את המעבר בין פרק ג' לפרק ד':

"והנה השלים התוכחות בזה שהודיע אותם שגרמו אבותיהם רעה על עצמם וגם עליו גרמו עונש שלא יעברו לארץ, אבל הם הבנים יעברו ויירשו אותה אם לא יהיו כאבותם דור סורר ומורה. ולכך יתחיל עתה להזהירם בכללי המצות, שלא יוסיפו עליהם ולא יגרעו מהם".

כלומר בפרק הקודם השלים משה את תוכחותיו- על מנת להודיע מדוע דור המדבר לא נכנס לארץ. מטרת דבריו היא להרחיק את הדור הנכנס לארץ ממעשי אותם אלו שלא נכנסו לארץ, וללמדם ללכת בדרך ה', וכעת משה חוזר לבאר להם את דרך ה'- המצוות. כעת פותח משה את נאום המצוות.

למרות כל הנפילות של עמ"י שהובאו בנאום התוכחה, אין זה מכהה את מעלתם של ישראל. פרק זה מלא וגדוש בהסברת מעלתם ויעודם של עמ"י המהוים "גילוי זרוע ה' בעולם, יד ה' בהויה, בבנין הלאומים" [אורות ישראל א ב]. והפרק מתאר את הקשר המיוחד שיש בין קב"ה לעמו. בפרק זה ישנם עניינים שורשיים ביסודות האמונה ולא בכדי פס' רבים מפרקנו משולבים רבות בסידור התפילה.

קשר נוסף מוצא בעל העקידת יצחק בין פרק ג' לפרקנו. בפרק ג' מסופר על אי קבלת תחנוני משה, ואילו בפרקנו בפס' ז' נאמר: **"כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו"** ואילו דבריו: "כל הפרשה ללמד לישראל כי אין הקב"ה מואס בתפילתם של רבים. כי קרוב הוא לישראל בכל קראם אליו. ואע"פ שהתאנף ביחיד על חטאו ונתעבר במשה ולא שמע אליו- תפילת הרבים אינה חוזרת ריקם. אפילו אחר מעשה פעור שהכל היו שוים בו- "חיים כולכם היום". כלומר- בסמיכות הפרשיות זאת ניכר עד כמה חשובה תפילת ציבור מתפילת יחיד, וזאת למרות גדלות העצומה של אותו יחיד כמשה, יתכן שתשוב ריקם, לעומת תפילת רבים שוודאי לא תשוב ריקם ו"**אלקים קרבים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו**". מפס' זה לומד הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ב מפס' ז': "צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו".

פס' א'- ד': חיזוק...

"(א) ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלקי אבותיכם נתן לכם".

"למען תחיו"

כאן חוזר משה בספר דברים בתוספת חיזוק על האמור בויקרא פרק יח פסוק ה': **"ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה' "**.

מבאר הנצי"ב את כוונת **"וחי בהם"**: "משמעות חי כמה פעמים הוא עליזת הנפש ועונג שמשיג בהגיעו לתכלית שלימותו, והכלל דכל הרגש רוחני מוסיף חיות... ואם יקרה אדם שמאבד ומשחית הרגשותיו הרוחניים, וישקיע עצמו והרגשו רק בתאות אכילה וכדומה הרי זה נחשב כבהמה, ואינו נקרא אדם חי, שהרי מאבד מה שהיה בכחו לחיות בטוב, ומי מישראל שמאבד הרגשה נעימה זו נקרא מת...".

ממשיך הנצי"ב לבאר את המשך הפס' האומר: **"ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלקי אבותיכם נתן לכם"** שא"י היא: "המקום המוכשר ביותר לזה החיות. דבחו"ל אין זה החיות אפשר להיות בתכלית השלימות, משום שחסר רוח הקודש הופעת אהבת ה' לדבקים בו, וגם יש הרבה מפריעים לזה, משא"כ בא"י תגיעו לזה החיות בנקל ע"י עסק התורה". כלומר א"י היא מקום ההשגה של החיות הרוחנית של דבקות בה'.

ולאור הקשר המיוחד הנ"ל הקיים בין עמ"א"י ותורת ישראל, רבים מגדולים ישראל- קמו ועשו מעשה- ועלו לא"י למרות הקשיים והסכנות שארבו בדרך. כגון: רבי יהודה הלוי, הרמב"ם, הרמב"ן, האר"י וגדולים המקובלים בצפת, מרן רבי יוסף קארו, אור החיים הקדוש, תלמידי הבעל שם טוב, תלמידי הגר"א וכו'...

"(ב)לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם".

מצוה זו לא הופיעה בחומשים הקודמים- וכאן בספר דברים משה מזכיר מצווה זאת בתחילת הקדמתו לנאום המצוות ובסוף ההקדמה [פרק יג, א]- לומר אלו הן המצוות ותו לא.

שתי גישות בהסברת האיסור:

רש"י - "לא תספו - כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות, וכן ולא תגרעו".

ואילו הרמב"ן אומר- "ולפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדא מלבו כירבעם (מ"א יב לג), עובר בלאו".

כלומר ע"פ רש"י תוספת וגרעון בפרטי המצווה, ואילו ע"פ הרמב"ן תוספת ומגרעת של מצווה.

הראשונה שעברה על איסור זה היא חוה כפי שמופיע בבראשית פרק ג פסוק ג: **"וּמִפְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֵּן אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ פֶּן תָּמּוּתוּ"**. שהוסיפה איסור: **"ולא תגעו בו"** ואמרה זאת בשמו.

ואומר שם החזקוני: "... כל המוסיף גורע [סנהדרין כט]. ואין זה סייג לתורה הואיל ואמרה שהקב"ה אמר לא תגעו בו".

הכישלון של חוה לא היה בעצם הסייג [אסור לגעת], אלא מעצם זה שאמרה שאלוקים אמר זאת, ולכן דחף אותה הנחש על העץ, והראה לה שהיא לא מתה...

חז"ל מצויים לעשות סייג לתורה "ועשיתם משמרת למשמרת" - אך אל להם לומר שהסייג הוא חלק מהמצווה עצמה, אלא רק סייג למצווה כדברי רש"י בראשית פרק ג פסוק ג "ולא תגעו בו - הוסיפה על הצווי, לפיכך באה לידי גרעון [ב"ר יט, ג], הוא שנאמר (משלי לו) אל תוסף על דבריו".

כדאי לשאול את התלמידים- מה לדעתם החשיבות של ציווי זה?

הבאתי כאן כמה מדברי חז"ל בטעם מצווה זו- יבחר המורה אלו מהטעמים להביא:

א. ספר החינוך מצוה תנד

"משרשי המצוה כי האדון המצוה אותנו על התורה ברוך הוא בתכלית השלמות, וכל מעשיו וכל ציוויו הם שלמים וטובים, והתוספת בהם חסרון וכל שכן הגרעון".

ב. כוזרי מאמר ג' מ-מא:

"כדי שלא יחדשו משכלם ויתחכמו ויקבעו לעצמם תורות מהקשתם כמו שעושים הקראים".

ג. מלבי"ם דברים פרק ד פסוק ב -

"לא תוסיפו, הדבר השלם הוא לא יקבל לא תוספת ולא מגרעת כמו גוף הבע"ח לא יקרא תמים רק אם אין בו לא חסרון ולא יתרת ואם לאו מום בו, וכן מצות ה' בין התורה בכללה ובין כל מצוה ומצוה בפ"ע אין להוסיף עליה ולא לגרוע ממנה דבר".

לתוספת ביאור לדברי המלבי"ם אפשר להביא את ספר העקרים מאמר ג פרק יד

"אי אפשר להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו שלא יפסד השווי והשלמות ההוא, ולפי שהיתה התורה תמימה, כמו שהעיד עליה הכתוב (תהלים י"ט) "תורת ה' תמימה", אי אפשר שתשתנה בשום זמן...".

ד. הערות התורה תמימה:

" דכיון שירשה לעצמו להוסיף, יחשוב שאין המספר דוקא, ויבא גם לגרע".

ה. הבכור שור-

"המוסיף במצוה גורע, כי ניכר שלא עשה המצוה עצמה לשם מצוה, שבלא מצוה גם עושה כן".

כדאי להרחיב את הדיבור על מצווה זו מפני חשיבותה.

לאחר מכן כדאי לעורר דיון בכיתה- מדוע פתחה התורה באיסור זה את נאום המצוות?

" (ג) עיניכם הראות את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך".

אומר הרמב"ן: "עתה בא להזהיר בפרטי המצות, ויתחיל בעבודת כוכבים שהיא שורש לכולן". כלומר עבודה זרה היא שורש לכל העבירות כולן.

והאור החיים מסביר שבאה כאן התורה להמחיש את חומרת העבירה של ע"ז שאפילו **"כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור"** שאפילו רק **"הלך"** - ובכך אומר משה: "אתם ראיתם החומרא שבעבודה זרה יתר על כל העבירות שאפילו אותם שלא עבדוה אלא שחשבו בלבם והלכו אחריו לעובדו הגם שלא עבדוה עדיין השמידם ה'".

" (ד) ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום".

ישנם דברים יסודיים מאוד שכותב הרצי"ה על פס' זה ואלו דבריו:

מתוך שיחת רבינו, מס' 38, אורות ישראל, א ה, סע' 10:

"... יש ספר מוסר ומחשבה בשם 'שער בת רבים', ושם ביאור ארוך על הפסוק: **'ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים כלכם היום'**. ושם הוא כותב: דבקות היא מעל החיים, ואנו חיים בעולם – הנה. דבקות היא בשביל יחידי סגולה, ולא בשביל כולנו. אולי כן יהיה לעתיד לבוא אך לא עכשיו.

ולא היא:

" חיים – בעולם הזה,

" כלכם – ולא יחידי סגולה,

" היום – ולא רק לעתיד לבוא.

אין בדבקות ניתוק מהחיים, או רק מגמה של לעתיד לבוא, אלא 'הידבק במדותיו'. בשלימות מידותיו, בממשיות החיים המציאותיים, עכשיו, היום".

" (ה) ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה".

פס' זה דומה מאוד לפס' א'. הפרשנים עמלים להסביר מה רצה משה להוסיף במילים אלו? אומר האבן עזרא על אתר:

"וטעם למדתי אתכם - אחר שאמר אשר אנכי מלמד אתכם (פס' א') להוסיף כאשר צוני ה', כי המצות הם מצותיו שתעשו בארץ שיתן לכם השם לירושה. ועוד, כי יש לכם תפארת במצותיו על כל הגוים".

כלומר- כעת פותח משה בדברי חיזוק נוספים לשמירת המצוות. בפס' א'- הזכיר משה שכדאי לשמוע אל החוקים והמשפטים " **אֲשֶׁר אֲנִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם**", ותועלת שמירת החוקים והמשפטים היא- "**לְמַעַן תַּחֲיוּ וּבְאַתֶּם וּרְשָׁתֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם**" [כמופיע שם בפס' א']. כעת בפס' ד' מוסיף משה שאותם חוקים ומשפטים "**אֲשֶׁר אֲנִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם**", הם "**כְּאֲשֶׁר צִוִּי ה' אֱלֹהֵי**". למשה חשוב לציין זאת משום ש: "כי המצות הם מצותיו שתעשו בארץ שיתן לכם השם לירושה. ועוד, כי יש לכם תפארת במצותיו על כל הגוים". כלומר- יש בכך דירבון לקיום המצוות- לקיים את המצוות של מי שנותן לכם את הארץ, וכן יש בכך חשיבות לקיים את המצוות שרבו עולמים נתן.

ממשיך הרמב"ן לסקור את סדר הדברים שבהם משה פותח את נאום המצוות: "הנה מתחלה דבר על הדבר שהיא כלל לכל עשה ולא תעשה [=איסור ע"ז בפס' ג'], ועתה יזהיר בחוקים שהם גזרותי ובמשפטים שהם הדינים, כי אלו הם צריכין חזוק יותר, מפני העלם טעם החקים, ומפני כי במשפט יעמידו ארץ". ולכן הזכיר: "**רְאֵה לְמַדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים**".

מדייק הרמב"ן: "אמר לעשות כן בקרב הארץ - להזהיר על כולם...ירמוז **שעיקר המצות כולן בארץ**".

ו'-ח': גדולתם של ישראל.

אומר הרצי"ה בשיחות עמ' 174: "מתוך התפרטות המצוות, מופיעה הבחנה פנימית בתכונות היהדות שלנו: חוקים ומשפטים...כשנפגשים עם גויים, מדובר דווקא על חוקים. משפטים, זה דבר שכלי, שגם גויים יכולים להבין. לעומת זה, חוקים הם דברים מיוחדים לישראל, ולא לגויים...דווקא ע"י החוקים תתפרט ההבחנה בין ישראל לעמים". כלומר את משפטי התורה יכולים גם הגויים להבין בשכלם, אך החוקים הם מיוחדים לעמ"י, שאין שכל אנוש יכול להשיגם, והם ניתנים בהתגלות אלוהית שהיתה אך ורק לעמ"י. וזה משמעות הנאמר בפסוק "**(ו) וְשִׁמְרֶתֶם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הוּא חֻקְמֵתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עִם חֻקֵּי וְנִבְּוֹן הַגִּבּוֹל הַזֶּה**".

המלבי"ם כאן מבאר את דברי הפס': " **וְשִׁמְרֶתֶם** - מצות ל"ת.

" **וַעֲשִׂיתֶם** - מ"ע.

" **כִּי הוּא חֻקְמֵתְכֶם וּבִינְתְּכֶם** " רצה לומר- בל תחשבו כי החוקים שהם מצות שאין להם טעם ישימו אתכם ללעג ולקלס בעיני גויי הארצות...לא תחשבו כן".

כלומר- אומרת התורה- אל תחששו שהגויים יבזו אתכם על קיום החוקים, ויאמרו- שאנו עושים דברים ללא היגיון. אלא אומר המלבי"ם: "כי בהפך כי היא חכמתכם ובינתכם שע"כ יחזיקו אתכם לחכמים ונבונים...כשיראו אתכם מקיימים החוקים שאין הדעת מסכים להם ויראו שעל ידי זה תשיגו תועלת נפלא שאלקים קרובים אליכם ושומע תפלתכם בכל עת שתקראו אליו, יצטרכו להודות שאתם עם חכם ונבון. ולא יאמרו שזה גרמו המשפטים שהרי לכל עם ועם יש להם משפטים ונמוסים לתקן עניניהם ואין משיגים המעלה הזאת שתהיה השכינה ביניהם, ובהכרח יודו שזה ע"י החוקים...".

כלומר- כשיראו הגויים את השגחת ה' על עמ"י והניסים והנפלאות שה' עושה לנו, יבינו שיש חכמה בחוקים והם אלו שלא מצליחים להשיג חכמה זו. משום שיאמרו שהשגחת ה' על ישראל אינה נובעת מקיום המשפטים, שכן גם להם יש משפטים, ובכ"ז אינם זוכים להשגחת ה'- אלא על כורחך יש תועלת בחוקים של עמ"י, שהם [הגויים] לא מבינים.

" (ז) **כִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִיבִים אֵלָיו כֹּה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו**".

אומר הרצי"ה- פרשת ואתחנן תשכ"ב: " **מִי גוֹי גָדוֹל וכו'**" (דברים ד, ז-ח). במה מתבטאת גדולות? כאן יש הגדרה של משה רבנו: גדול הוא מי שה' קרוב אליו' - **כֹּה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו** "

[=תפילה], ו"אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים" [=תורה]. קשר של אלקים עם האדם מתגלה בשני צדדים – תורה ותפילה. תורה יורדת מאת ה' אל האדם, ותפילה עולה מלמטה למעלה...". גדלותם של ישראל היא מהמציאות ש: "אֲלֵקִים קְרִבִּים אֵלָיו כֹּה' אֲלֵקֵינוּ בְּכֹל קְרָאנוּ אֵלָיו".

בפס' זה יש ביטוי לקרבתו של ה' לעמו, על אף גדלותו ורוממותו של הקב"ה. כפי שמופיע בילקוט שמעוני פרשת ואתחנן רמז תתכה: " כִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֲלֵקִים קְרִבִּים אֵלָיו" אתה מוצא אלילים קרובים ורחוקים- עובד אלילים עושה לו אלילים ומעמידם אצלו הרי קרובים, עומד ומתפלל לפנייהם ואינם עונים אותו ... הרי הם קרובים ורחוקים.

והקב"ה רחוק וקרוב- כיצד מכאן עד לרקיע מהלך ת"ק שנה וכן כל רקיע ורקיע וכן בין כל רקיע ורקיע הרי שהוא רחוק, ואדם עומד ומתפלל ומהרהר בתוך לבו והקב"ה שומע תפלתו ... הרי רחוק וקרוב".

יסוד אדיר אנו לומדים על גדלותם של ישראל אנו מוצאים בספורנו [הלומד את הפס' הפוך ממה שלמדנו עד כה]. ואלו דבריו: "הטעם שראוי להקפיד שתהיו נחשבים חכמים ונבונים לעיני העמים הוא שהאל-יתברך קרוב אלינו ... ואם יחשבו אתכם העמים לסכלים יהיה חלול ה' ". כלומר- עמ"ם הם שגרירי ה' בעולם, ולכן מן הראוי שיהיה ניכר " חֻקְמֵתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים", ולא תחשבו בעיניהם לסכלים- כי יש בכך חילול ה'.

"(ח) וּמִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם".

גדלותו של עמ"י היא בכך שריבון העולמים עם כל גדלותו, בחר בנו להיות לו לעם סגולה ונתן לנו את חוקיו ומצוותיו. ומתוך היותנו עם סגולה הוא קרוב אלינו בכל קוראנו אליו. וכך כתב הרצי"ה בשיחותיו [ואתחנן עמ' 101]:

"התפילה והתורה הן התפרטות של סגולת ישראל. וסגולה זו מתחילה מאברהם אבינו "ואעשך לגוי גדול"...הופעת גוי גדול, גוי קדוש... ועכשיו מתגלה ומתפרט הגוי הגדול: "כִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֲלֵקִים קְרִבִּים אֵלָיו כֹּה' אֲלֵקֵינוּ בְּכֹל קְרָאנוּ אֵלָיו". במה גדולתו? בתפילה. " וּמִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם". במה גדולתו? בתורה, חוקים ומשפטים".

לאחר שפס' ח' עסק בגדלותם של ישראל מצד התורה והמצוות שניתנו להם. כעת משה עובר למקור המצוות שהוא מעמד הר סיני.

ט"ז-יד: הקדמה והכנה למעמד הר סיני:

"(ט) רַק הַשְּׁמֵר לְךָ וְשָׁמַר נִפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וְפִן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבְנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֶיךָ".

על פס' זה יש רמב"ן יסודי מאוד העוסק בשורשי אמונת ישראל:

"השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים -... מצות לא תעשה, הזהיר בה מאד, כי כאשר אמר שנזהר בכל המצוות ונשמור החוקים והמשפטים לעשותם, חזר ואמר רק אני מזהירך מאד להשמר ולשמור עצמך מאד מאד לזכור מאין באו אליך המצוות, שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו שם עיניך הקולות והלפידים את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת שם מתוך האש, ותודיע כל הדברים אשר ראו עיניך במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם."

נשאל את התלמידים: כמה פעמים חזר הרמב"ן בקטע זה על המילה "מאד"?

נשאל את התלמידים: מה זה מלמד אותנו?

וממשיך הרמב"ן:

"והנה קודם שיזכיר הדברות שנאמרו שם, **הזהיר במצות לא תעשה** שלא נשכח דבר מן המעמד הוא **ולא נסירהו מלבנו לעולם**, **וצוה במצות עשה** שנודיע בו לכל זרענו מדור לדור כל מה שהיה שם בראיה ובשמיעה".

כלומר בפס' זה יש מצוות לא תעשה לא לשכוח את המעמד- "**רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך**", וכן מצוות עשה להביא מעמד זה גם לידיעת בנינו אחריו- "**והודעתם לבניך ולבני בניך**".

יש להסב את תשומת לב התלמידים לדברי הרמב"ן האומר: "שלא נשכח דבר מן המעמד הוא **ולא נסירהו מלבנו לעולם**". כדאי להביא בפני התלמידים את דברי הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם שכתת הלאוין- "שנמנענו שלא נשכח מעמד הר סיני **ולא נסיר אותו מדעתנו אבל היו עינינו ולבנו שם כל הימים**". לשון ולהפנים עם התלמידים את המילים המודגשות ולהסביר שהאיסור לשכוח אין מטרתו איסור שיחה בעלמא, אלא על האדם לקבל יום יום כיוון לחייו ממעמד הר סיני.

יש לשים לב שהרמב"ן מדגיש שוב ושוב את גודל המעמד כשלעצמו עוד לפני נתינת התורה שהתבצעה בו כלשון הפיוט בהגדה של פסח- "אילו קרבינו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה- דינו".

יש להבין- מה החשיבות הגדולה במעמד זה ללא נתינת התורה שבו? ממשיך הרמב"ן ואומר-

"התועלת במצוה הזאת גדולה מאד [=של זכרון מעמד הר סיני], שאם היו דברי התורה באים אלינו מפי משה בלבד, אף על פי שנבואתו נתאמתה באותות ובמופתים אם יקום בקרבנו נביא או חולם חלום ויצונו בהפך מן התורה ונתן אלינו אות או מופת יכנס ספק בלב האנשים, אבל כשתגיע אלינו התורה מפי הגבורה לאזנינו ועינינו הרואות אין שם אמצעי, נכחיש כל חולק וכל מספק...".

כלומר- ההתגלות שבמעמד הר סיני נתנה את התוקף לנבואות משה ואותותיו וגילתה מעל כל צל של ספק על מציאות ה', ועל התגלותו למשה. יש להדגיש בפני התלמידים את תוקף המעמד הנ"ל ואת היתרון שלו מעל כל האותות והמופתים שהתרחשו עד כאן.

"רק השמר לך ושמר נפשך מאד"

מעבר לפשט הפס' העוסק "במצות לא תעשה שלא נשכח דבר מן המעמד הוא ולא נסירהו מלבנו לעולם" [הרמב"ן], יחד עם זאת למדו חז"ל מפס' זה גם את חובת שמירת הנפש הגשמית כמו שפוסק הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יא הלכה ד: "כל ממשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנאמר [דברים ד' ט'] השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים".

כאן כדאי להרחיב את הדיבור עם התלמידים על חובת שמירת הנפש מסכנות- חבישת קסדה בזמן רכיבה על אופניים וכו'...

"(יא) ותקרבון ותעמדון תחת הַהָר וְהָהָר בְּעַר בְּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חֲשֶׁךְ עָנָן וְעָרְפָל".

רבי יהודה הלוי מתאר לנו את עמידתן והכנתם של עמ"י בהיותן "תחת ההר" בספרו הכוזרי מאמר א' אות פז':

"... התקדש העם, ונזדמן למדרגת הנבואה, אף לשמוע דברי האלקים פנים בפנים. והיה זה אחר שלשה ימים בהקדמות אותות גדולות מקולות וברקים ורעמים ואש שסבבה את הר סיני, ונשארה האש היא ארבעים יום רואין אותה העם, ורואין את משה בא בתוכה ויוצא ממנה, ושמע העם דבור צח בעשרת דברים, הם אמות התורות ושרשיהן... ואלה עשרת הדברים לא קבלם ההמון מאנשים יחידים ולא מנביא, כי אם מאת האלקים נתנו...".

"(יב) וידבר ה' אליכם מתוך האש קול דברים אתם שמעם ותמונה אינכם ראים זולתי קול".

אזהרה לעמ"י מפני הגשמה: 'אמנם אתם שומעים את קול ה' - אך אין זה אומר שיש לה' פה וכו'... בתהלים פרק כט נאמר: "קול ה' חצב להבות אש" ומסביר שם רש"י: "שהיה הדבור של עשרת הדברות יוצא בלהבות אש מפיו ונחקק על הלוחות כתבניתם".

"(יד) ואתי צוה ה' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה".

"לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה". מעיר רבינו בח"י שאין כוונת הפס' לפטור קיום מצוות בחו"ל, וזה לשונו: "לא שאין חובת הגוף בכל מקום, אלא ללמד שעיקר עשית המצוות בארץ, כי הם משפט אלקי הארץ".

יש לציין בפני התלמידים - שזו הפעם שלישית בפרק שלנו [פעם ראשונה בפס' א', ושניה בפס' ה'], שמה מדגיש שמקום קיום המצוות הוא בארץ.

טו- כד: אזהרה מפני טעות הגשמת האלוקות מהנראה במעמד הר סיני ואזהרה כללית מע"ז:

"(טו) ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחרב מתוך האש".

התורה חוזרת שוב על האזהרה המופיעה בפס' יב'. שלמרות הוודאות במציאות ה', יש לנו להרחיק את הכנסתו לתבניות גשמיות. כדברי הרש"ר הירש דברים פרשת ואתחנן פרק ד פסוק טו

" חובה עלינו לשמור על טהרת המושג ועל הוודאות הגמורה שבלב, שהאל-היחיד שאיננו נראה לעין הוא מעל לתפיסת החושים ואף על פי כן יש לו מציאות ממשית ואישית; ואנחנו מזהירים שלא נטשטש את ההכרה הזאת על ידי הכנסת האל - בכל דרך שהיא - למסגרת הנמצאים הנתפסים לחושים".

אמנם בעולם דברי הפס': **"ונשמרתם מאד לנפשתיכם"** ידועים במשמעות של שמירת הנפש. יש להסביר לתלמידים "שיש במשמעות אלו הלשונות שצריך האדם לשמור את נפשו שלא יביא את עצמו לידי סכנה, אף על גב שפשוטן של אלו הכתובים לא מיירי בזה [=מדבר על זה]" [לבוש על שולחן ערוך, חלק יורה דעה, סימן קט"ז].

כלומר מפס' זה לומדים חז"ל שחייב אדם בשמירת גופו. אם כן מדוע התבטאה התורה **"ונשמרתם מאד לנפשתיכם"** היה צריך לכתוב "על גופכם"? מסביר החפץ חיים על אתר שבאופן זה באה התורה: "להורות לנו, שבעת שעושה עניינים אלו של שמירת הגוף, כמו אכילה ושתייה ומסחר יתבונן מאד שלא יקלקל על ידי זה את נפשו... וצריך להתבונן מתחילה, אולי יש ב[מעשה ה]זה איזה דבר איסור... על האדם להשגיח על גופו... כי ממנו תוצאות חיים גם לנשמה". כלומר הנשמה זקוקה לגוף כדברי הרב חרל"פ בספרו מי מרום חלק יא עמ' לז':

"הקב"ה ברא את עולמו באופן ששלמות הבריאה תלויה היא באדם, וכשם שאם יכניסו זרע באדמה יגדל דווקא ע"י האדמה שהושם בתוכה, כן הוא גם יחס הנשמה אל הגוף, שהגוף גורם להתעלות הנשמה".

"(יט) וכן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחית להם ועבדתם אשר חלק ה' אלקיך אתם לכל העמים תחת כל השמים"

הרמב"ן מסביר מה כוונת: "אשר חלק ה' אלקיך אתם לכל העמים" – "כי לכולם כוכב ומזל וגבוהים עליהם מלאכי עליון, כגון הנאמר בדניאל שר מלכות פרס ושר מלכות יון...". ואומר האבן עזרא: "כי יש לכל עם ועם כוכב ידוע ומזל, וכן יש מזל לכל עיר ועיר". כלומר על שאר האומות אין ה' משגיח באופן ישיר, אלא מינה עליהם מלאכים מזלות וכוכבים שידאגו לצורכיהם.

אך לעומת כל האומות, " (כ) וְאַתֶּם לִקַּח ה' וַיֹּצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזִל מִמִּצְרַיִם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם נִחְלָה כִּיּוֹם הַזֶּה". ממשיך ואומר האבן עזרא: "והשם שם לישראל מעלה גדולה להיות השם יועצם, ולא כוכב להם והנה ישראל נחלת השם". עמ"ז זכה למעלה גדולה להיות מושגחים ישירות מה' - רבון כל עולמים מתעסק וחושב ודואג לעמו ונחלתו.

הכלי יקר מדגיש את גדלותם של ישראל ומסביר כוונת פס' אלו כפניה לכל יהודי: "איך תהיה נבער מדעת כל כך להשתחוות לשמש והרי אתה חשוב וגדול אצל ה' יתברך כמו השמש ואיך תעבוד לדומה לך...! ואם אתה דומה במעלה לשמש, קל וחומר לשאר צבא השמים הפחותים מערך השמש, ואדרבה אתם מושלים על השמש כמו שמש בגבעון דום (יהושע י יב) וכן משה העמיד החמה".

כלומר הגויים מונהגים ע"פ הנהגת הטבע המופיעה כאן בביטוי של צבא השמים, אך אתם בני" מונהגים באופן ישיר של בורא העולם והטבע, ממילא הנהגתכם היא מעל הטבע ולא כפופה לחוקי הטבע.

ומדגיש הרש"ר הירש את מעלתם של עמ"י מעל דרכי הטבע: "ה' רצה להתחיל בכם את בניין האנושות החדשה והטהורה, ולצורך זה ניתק אתכם מכל ההתקשרות לטבע, הוציא אתכם מִכּוּר הַבְּרָזִל מִמִּצְרַיִם... קמתם לתחיה לאומית מן המוות הלאומי, בניגוד לכל הסדר הטבעי של הדברים. ועתה שומה עליכם להתהלך כעם תחת הנהגתו הישירה של ה', המעידה על ה' לבדו, וכך תהיו לְעַם נִחְלָה לה' - הנחלה הראשונה שחזרה אליו מן ההתנכרות והאלהת הטבע".

ויש להבין מדוע קראה התורה לזמן היותנו במצרים - "וַיֹּצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזִל מִמִּצְרַיִם...?" אומר על כך הכתב והקבלה על אתר: "מכור הברזל. כור הוא כלי שמזקקין בו את הזהב (רש"י) כי זה היה התכלית האמתי המכוון ממנו ית' לשעבדם במצרים, לצרפם כזהב בכור שיתפרדו הסיגים וישאר זהב טהור לבד... כי אלו הרבה את ישראל והשפיע להם טובות גדולות בלתי שיעבוד, לא היו מתרצים לקבל עליהם התורה הזאת האוסרת עליהם כל ענינים שהיו רגילים בהם, לכן היתה מעצת ה' לשעבדם תחת עול מלכות קשה ולסבה זו נטהרו ונזדקקו עד שהיו ראויים לקבל התורה מרצון נפשם". כלומר בביטוי "כור הברזל" באה התורה להודיע על התועלת מהיותנו במצרים.

"להיות לו לעם נחלה כיום הזה".

בביטוי " כיום הזה" יש הכוונה כללית לעמ"י כדברי השל"ה על פרשת ואתחנן דרך חיים תוכחת מוסר טז ואלו דבריו: "מחוייבים אנו לזכור בחסד הגדול אשר בחר בנו מכל העמים, כמו שנאמר (שם ד, כ) 'וְאַתֶּם לִקַּח ה' וַיֹּצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזִל מִמִּצְרַיִם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם נִחְלָה כִּיּוֹם הַזֶּה', ו'יום הזה' פירושו בכל יום ויום שאנחנו קוראים זה הפסוק" עלינו לזכור את החסד הגדול אשר בחר בנו מכל העמים.

" (כא) וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה".

רבים מתקשים להבין מה מגמת שני פס' אלו שלכאורה אינם קשורים לענין איסור ע"ז שדובר בו לפני ואחרי שני פס' אלו. החזקוני מסביר שמשה אמר להם כאן: "אנכי מת בארץ הזאת לפיכך תשמרו לכם פן תשכחו וגו' אבל אם הייתי עובר עמכם ורואה אתכם הייתי מוחה בידכם". כלומר עד כה סמכתם עלי שאם לא תנהגו כראוי, אחזיר אתכם לדרך הישר. כעת אינני ממשיך אתכם התבוננו טוב טוב במעשיכם, אם הנם רצויים למקום.

החזקוני אומר שתועלת נוספת ישנה במילים אלו. משה מחזק את בני" להאזין לדבריו ואומר שאין לו אינטרס אישי שישמרו את המצוות שהרי: "אינני עבר את הירדן ויש לכם להתבונן כי לא לצרכי אני אומר לכם לשמור את המצוות", שהרי אינני עובר את הירדן. תבינו שאני מצווה אתכם לשמור את המצוות לטובתכם.

כה'- כח': אזהרה מפני העונש הצפוי על ע"ז:

"(כה) כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני ה' אלקיך להכעיסו".

ונושנתם בארץ" כלומר מזהיר משה "בעבור היותכם ישנים בארץ ותשבו לבטח אולי תשכחו את השם" [רמב"ן]. ומדוע מתוך הימצאותנו זמן רב בא"י אנו עלולים לשכוח את ה'?

אומר הנצי"ב: "דכל זמן שהיו ביאת הארץ חדש אצלם הבינו כי כיבוש הארץ אינו אלא מעשה ה'... אבל כאשר נתיישן הדבר ולא יהיה העסק רק בפרנסה בגידולי קרקע וכדומה. תאמינו [=תחשבו] כי כמו כל העולם מתנהג בכח עבודה שאומות העולם משתחווים לשמש... כסבורים שמסר הקב"ה הנהגת העולם לה ח"ו. כך תחשוב שא"י תתנהג כמו כן". כלומר- הדור הראשון שראה את נסי ה' בכיבוש הארץ הכיר באופן ברור שיד ה' פעלה זאת, אך במהלך הדורות הרושם הנ"ל פוחת והולך, ומתוך התעסקות מרובה בהשתדלות טבעית לצורכי מחיה, יתנו משקל יתר להשתדלות הטבעית, וישכחו את יד ה' שהביאה אותם לארץ באופן נסי, ומקיימת אותם כעת באופן של נס נסתר. ויכלו לעבוד לשמש- כלומר יסברו שכוחות הטבע הם המנהלים את העולם ויבטחו בהם ולא בה' וממילא לא יקיימו מצוותיו. מכאן אנו לומדים לימוד גדול גם לדור שלנו- בביאתנו המחודשת לארצנו עלינו לא לשכוח את נפלאות ה' בכיבוש ארצנו.

העונש על המציאות המתוארת בפסוקנו מתואר בפס' הבא: **"(כו) העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה לא תאריכון ימים עליה כי השמד תשמדון"**. אומר ה"באר בשדה" [מפרשני רש"י] שרש"י נתקשה בדברי הפס' האומר: **"לא תאריכון ימים עליה כי השמד תשמדון"** הרי הקב"ה האריך להם אפו כאלף שנים עד שהגלם? לכן מביא דרשה ע"י גימטריא שאיננה לפשוטו של מקרא: "רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמשים ושנים שנה, כמנין "ונושנתם". והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמשים והקדים שתי שנים לנושנתם, כדי שלא יתקיים בהם (פסוק כו) כי אבד תאבדון".

אנו רואים את גודל אהבתו של הקב"ה לעמו, שגם בזמן שהם חוטאים לו זמן רב, ה' מאריך אפו בתקווה שיתקנו מעשיהם, והם עדיין אינם שבים ומגיע העת לתת את העונש, למרות כל זאת הקב"ה עושה זאת בחמלה ומקדים הגלות בשנתיים על מנת שלא יצטרך לקיים המקרא האומר **"כי אבד תאבדון... כי השמד תשמדון"**. "כי אם היה הבית קם כל זמנו, ח"ו יהי' מדת הדין לכלות... ישראל בגופם, ומאז נתכפר להם בחורבן הבית, וזהו הצדקה שעשה לנו הקדוש ברוך הוא" [משיבת נפש]. הקב"ה כילה כעסו על עצים ואבנים [חורבן הבית] ולא על ישראל, כדברי המלבי"ם שלמדנו בתחילת הפרשה, שזו אחת מהסיבות שמשה לא נכנס לארץ כפי שהרחבנו שם.

"(כז) והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגוים אשר ינהג ה' אתכם שמה".

לצערנו עונש זה נתקיים העמ"י, שבכל השנים המרובות בהיותנו בגלות ולא במקום גידולנו הטבעי, עמ"י נותר **"מתי מספר"** ולא נתרבה כלל וכלל [רש"י] הירש על אתר מאריך בחשבון מספרם של ישראל ומוכיח שעמ"י לא נתרבה בגלות כלל, שהגלות איננה ה'בית גדול' שלו- עיין שם שהאריך].

אך בפזור עמ"י באופן זה יש גם חסד לישראל כדברי המלבי"ם: "זאת... יעשה להצלתכם שלא יגלה אתכם אל מקום אחד רק יפיץ אתכם שתהיו מפוזרים בעמים, שאז אם יגזרו עליכם גזרות וכליון במקום אחד תמצאו רוח והצלה במקום אחר ועי"כ... לא תכלו לגמרי".

"(כח) ועבדתם שם אלקים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראו ולא ישמעו ולא יאכלו ולא יריחו".

מפשוט הפס' משמע שהמציאות של עמ"י בגלות תגרום בהכרח: **"ועבדתם שם אלקים מעשה ידי אדם"**... והפרשנים עמלים להסביר זאת. אומר על כך הרמב"ן "כי היושב בחוצה לארץ כאלו עובד עבודה זרה". הרמב"ן מרחיב בהסברת הדבר בפירושו על ויקרא פרק יח פסוק כה: "והנה בחוצה לארץ, אף על פי שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים המושלים עליה

והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם". העמים סבורים שכוחות הטבע הם אלו מנהיגי העולם ולכן הם עובדים אותם. ומציאות זאת גורמת ש"ישראל בעצמם בבואם למדינה אחרת כסבורים שקיום אותה אומה תלוי בע"ז שלהם. וגם יהיו סבורים ישראל אשר השגחת ה' סרה מעליהם" [הנצי"ב] וכך עמ"י יעבוד ע"ז גם אם האומות לא יכריחו אותו לכך.

ואמר הבכור שור שכשעמ"י מכעיס את ה', באופן טבעי הם מסולקים מא"י שהיא מקום שכינתו של ה' ו"מוטב שתכעיסו המלך שלא בפניו מבפניו, שישראל שבחו"ל אפילו הטובים עובדי ע"ז בטהרה הם... וכל שכן האנוסים וכל שכן המשומדים".

כט' - לא': תיאור חזרת עמ"י אל ה'.

מתוך תיאור המצב הקשה המתואר בפס' הקודמים: "מן האונס והצער הזה תבקשו את ה' אלקיך" [מלבי"ם]. " **וּבְקִשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ וּמִצֵּאתָ כִּי תִדְרְשׁוּנוּ בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ.**"

ואמר המלבי"ם שלמרות שזו חזרה אל ה' מתוך צרות ולא לשם שמים, בכ"ז ה' יקבל גם זה ומצאת אותו".

"כִּי תִדְרְשׁוּנוּ בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"

הפס' מתאר "שבאמת ירצו מאוד לשוב להשתעבד לה' כאשר יראו שאין טבע ארצות אחרות טוב להם ואמרו אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה" [הנצי"ב].

"וּבְקִשְׁתֶּם ... תִּדְרְשׁוּנוּ בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ."

הנצי"ב לומד יסוד חשוב מהשינוי המצוי בפס' הפותח בלשון רבים: **"וּבְקִשְׁתֶּם"** וממשיך בלשון יחיד: **"תִּדְרְשׁוּנוּ בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"**. שגם אם המצב יהיה כזה "שלא הכל התפללו אלא יחידי הדור" לשוב אל ה', "אבל הרצון לשוב היה בכלל האומה". כלומר גם אם לא כל עמ"י מגיעים למצב להתפלל אל ה', אך זו תשוקת ליבם של הכלל- זו היא תשובת הציבור אל ה' שבזכותה יכולים להיגאל.

"(ל) בַּצֵּר לָךְ וּמִצְאוּךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְשַׁבֶּת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְעַתָּ בְּקִלּוֹ."

הרמב"ן אומר: "זה רמז לגאולת בבל, ששבו אל השם והתודו לפניו ושמעו לקול הנביאים אשר הקים להם, ולפיכך הבטיחם שלא ישחיתם ולא ישכח ברית אבותם".

הבכור שור אומר כאן שה' "מרחם אותם השבים לפניו בתשובה שלימה אע"פ שמרדו לפניו בתחילה" ובכך הוא מסביר את הפס' הבא: **"(לא) כִּי אֵל רְחוּם ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יִשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם."**

"וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם."

ה' נותן לעמ"י בחירה חופשית לטוב ולמוטב. יש באפשרות עמ"י להתרחק מקב"ה, אך עד גבול מסויים. כמו שאבא המנסה להרגיל את בנו הקטן ללכת, אם האבא רואה שהבן עומד ליפול ולהיפצע וודאי שירוץ אליו וימנע את נפילתו, כך הקב"ה גם אם אנו מכעיסים אותו במעשינו בכ"ז **"לא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם"**, במצב שעמ"י עלול להגיע למצב שאין ממנו תקומה, ה' מעורר בלב העם **"(ל) בַּצֵּר לָךְ וּמִצְאוּךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְשַׁבֶּת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְעַתָּ בְּקִלּוֹ"** ע"מ שישובו אליו [כפי שמביא הרב זצ"ל את דברי בעל העקידת יצחק על פרשת נצבים במשפט כהן]. כדברי הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ז הלכה ה' "...כבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן...". כלומר בכל מצב **"לא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם"**.

הפס' הבאים באים ע"מ להמחיש לעמ"י את הקשר המיוחד הקיים בינם לבין ה', והקשר המיוחד הנ"ל הוא היסוד לכך ש**"לא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם"** כדברי הספורנו על אתר:

"והראיה על זה שאמרתי שלא ישכח ברית אבות היא כי אמנם מה שעשה עם כל ישראל במתן תורה שתהיו כלכם זוכים לאותה המדרגה מן הנבואה לא היה זולתי לקחת את כלכם לו לעם בשביל ברית אבות שלא כל אחד מכם היה ראוי לה. שאף על פי שקרא באיזה זמן לאיזה יחיד שיתנבא, הנה לא קרה זה לשום עם". כלומר עמ"י כולו הגיע למדרגת הנבואה למרות שבוודאי לא כל העם היה ראוי למדרגת הנבואה, אלא הם זכו לה מפני ש"לא ישכח את ברית אבתיך אשר נשבע להם" ובזכותם הוא מביא את עמ"י לתכליתו דרך מעמד הר סיני ויצ"מ וכו'... וכעת התורה עוברת לפרט את ההתגלויות הנוראות שבהם התגלה ה' לבנ"י.

לב-מ': איזכור ניסים שנעשו לישראל, וממילא נכירת מעלתם של ישראל.

יש אפשרות לעשות תרגיל על הלוח בו התלמידים קוראים את הפס' בקטע הנ"ל, והם מסבירים את מה שהבינו. לדוגמא:

בפס' לג' - מתוארת התגלות ה' במעמד הר סיני.

בפס' לד' - מתוארים הניסים שבהוצאת ישראל ממצרים.

וכן הלאה.

"(לב) כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו".

הרמב"ם כותב באיגרת תימן שבפס' זה יש ציווי "שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך" להתבונן בגדלות מעמד הר סיני. ואלו דבריו:

"זכרו מעמד הר סיני שצונו הקדוש ברוך הוא לזכרו תמיד, וגם הזהירנו מלשכחו אותו, וצונו ללמד אותו לבנינו כדי שיגדלו על תלמודו, הוא מה שנאמר (דברים ד' ט' - י'): "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב". וראוי לכם, אחינו, שתגדלו בניכם על המעמד ההוא הגדול, ותספרו בתוך קהל ועדה גדולתו והדורו שהוא עמוד שהאמונה סובבת עליו... וגדלו המעמד ההוא על כל גדולה כמו שגדלו הקדוש ברוך הוא, שנאמר (דברים ד' ל"ב): "כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך". ודעו אחינו... שהדבר הגדול הזה שנראה במציאות שהעיד עליו מבחר כל העדים שלא היה מקודם כמוהו וכן לא יהיה אחריו כמוהו, והוא שתשמע אומה אחת בכללה דבור הקדוש ברוך הוא ושתראה כבודו עין בעין...".

"(לג) השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי".

משה בא כאן להסב את תשומת ליבם של ישראל על מציאות מיוחדת שהתרחשה בשמיעתם את "קול אלקים מדבר מתוך האש... ויחי" "כלומר- ניסים כפולים עשה לך הקב"ה, אחת ששמעת מה שלא שמע אדם בעולם, ואחת שנצלת ממה שלא יוכל אדם להנצל" [הבכור שור]. ומבאר יותר הרלב"ג: "כבר היה מפורסם אז, כי מי שיראה אלו המראות הנפלאות ימות תכף".

"(לד) או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך".

הרס"ג מסביר את המילים: "הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי..." כלומר: "הרים ה' לו נס להתנסו בכך שנגלה והציל לו עם מבין אחרים בניסים באותות ומופתים".

אנו מבחינים שהתורה משתמשת כאן בביטויים מרובים לתיאור הוצאת ה' את בני ישראל ממצרים: "במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים" כותב הרב רבינוביץ בספרו דעת סופרים שמגמת ריבוי התיאורים הללו היא כסיבת ריבוי האותות והמופתים שהשפיע ה'

על עמ"י ביצ"מ, שלמרות שהיה יכול להוציאם במכה אחת לפרעה ומצרים, בכ"ז הרבה במכות על מצרים על מנת להודיע את גודל אהבתו לעמ"י.

האבן עזרא מבאר את ריבוי התיאורים הללו כך: "ובמופתים ובמלחמה ובגיד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים...". ואלו דבריו: "ובמופתים - עשר מכות... ובמלחמה - יתכן על הריגת הבכורים... ובגיד חזקה - שיצאו ישראל ביד רמה ובזרוע נטויה... בעמוד אש וענן. ובמוראים גדולים - טביעת פרעה וחילו עם בקיעת הים לישראל. במצרים באנשי מצרים".

"לקחת לו גוי מקרב גוי..."

במילים אלו, אומר הספורנו, מציין משה את גדלותם של ישראל שכולם זוכים לישועת ה' באותות ומופתים, מציאות שלא היתה מעולם "אף על פי שקרה לאיזה יחיד או יחידים שימלטו מבין רשעים. מכל מקום לא קרה זה לשום גוי בכלל". שבעמ"י "כלם קדשים ובתוכם ה'".

בקבוצת הפס' הללו [לב'-מ'] מזכיר משה את הפעמים הרבות שה' ניגלה לישראל, מציאות שלא מאפשרת שעמ"י יתכחש למציאות ה' ויעבוד ע"ז. "לפיכך מקפיד הקדוש ברוך הוא עלינו בזמן שאנו חוטאים יותר מעל שאר אומה אחרת" [חיזקוני על פס' לב].

"(לה) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו".

רבינו בחי" מסביר את דברי הפס' "אתה הראת לדעת" - "פקח עיני שכלך בזה... כי יש נסים מפורסמים ויש נסים נסתרים, ובכלל המפורסמים הנסתרים, והמשכיל יבין".

מא'-מג' הבדלת ערי המקלט בעבר הירדן המזרחי ע"י משה

"(מא) אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש".

הלומד פ"ד וה' מתקשה להבין "למה הפסיק דברי משה שהן מחוברין יחד זה אחר זה וכתב זה המעשה [=הבדלת ערי המקלט] בנתיים" [הרשב"ם כאן] מדוע פסק משה מלדבר על מעמד הר סיני, והכניס את פרשית ערי מקלט באמצע. מדברי רש"י על אתר אפשר למצוא תשובה לדבר.

משה רבינו מראה דוגמא אישית לבני", שלמרות שהזדמנה לפניו רק "חצי מצווה" [לשון רבינו בחי"י], ש"אף על פי שאין [=ערי המקלט] קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען, אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה" [לשון רש"י]. "מכאן נלמוד התעוררות גדול בקיום המצות, וכאן נוכל להתבונן במעלות המצות ובכחם ובשכרם העצום כאשר יעשה אותן האדם על השלמות" [רבינו בחי"י על אתר].

כעת יש אפשרות לשאול את התלמידים מס' שאלות, שעל ידן נגיע ליסוד חשוב:

- א. כמה ערי מקלט מצויות בעבר הירדן המזרחי?
- ב. כמה ערי מקלט מצויות בעבר הירדן המערבי?
- ג. כמה שבטים ישבו בעבר הירדן המזרחי?
- ד. כמה שבטים ישבו בעבר הירדן המערבי?
- ה. איזו תמיהה עולה מהתשובות על השאלות הקודמות?

שאלה זו שואלת הגמ' במסכת מכות ט: ומשיבה כך: "בגלעד שכיחי רוצחים, דכתיב: "גלעד² קרית פעלי און עקובה מדם" וגמ' נוספת בנדרים אומרת "כתיב ונתן ה' לך שם לב רגז... ההוא שעתא לא עברין ירדנא [=באותה שעה לא עברנו עדין את נהר הירדן (לכיון עבר הירדן המערבי)]". כלומר בעבר הירדן המזרחי מצויים יותר רוצחים, משום שיש בה יותר מציאות של "לב רגז". כלומר שם מופיעות אצל האדם מידות מקולקלות כדברי התפארת ישראל - בועז מסכת קידושין פרק ד: "בגלעד שכיחי רוצחים, אלמא דגם מדות האדם יתכוננו לפי מקום גדולו. ואמרינן [ב"ב קנ"ח ב'] אוירא דא"

² אשר בעבר הירדן המזרחי.

מחכים". ובטעם הדבר כתב בעל ההפלאה בספרו פנים יפות במדבר פרק לה פס' כח': "כל הקרוב קרוב למקדש ה' ששם היא אחדות האמיתי מתמעט לב רגז, לכך כתוב בירושלים [תהלים קכב, ג] עיר שחבורה לה יחדיו ששם נתחברו כל ישראל".

במקרה ותלמיד ישאל את השאלה התבקשת- מה זה קשור לכך שיש יותר לב רגז בעבר הירדן המזרחי לערי מקלט, הרי לערי מקלט נכנסים רוצחים בשוגג בלבד ולא במזיד ההורגים מתוך רוגז?

בתחילה יש לשבח את התלמיד שכיוון לשאלת הראשונים שם על הגמרא במכות. ותירוץ הרמב"ן שם בחידושי: "רמאין היו ומראין עצמן כשוגגין, הילכך מרבין להו ערי מקלט כדי שיהיו קולטות את כולם לפי שאין אנו יודעין איזה בשוגג ואיזה במזיד". מתוך דברי הרמב"ן אנו לומדים שהיה מצויה מידה נוספת בתושבי עבר הירדן המזרחי. מכאן אנו לומדים יסוד חשוב שהנחלה שבני גד וראובן בקשו בעבר הירדן המזרחי, איננה באותה מדרגה רוחנית של עבר הירדן המערבי.

מד' - סוף הפרק

" (מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רש"י אומר שפס' זה מהווה כותרת לפסוקים מד' עד סוף הפרק. וזה לשון רש"י על פס' מד': "זאת התורה - זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו". כלומר פס' אלו מהווים הקדמה לפרשיה הבאה הכוללת את עשרת הדיברות.

" (מה) אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים"

מה כוונת המילה: " העדות"? יש פס' מקביל במלכים א' פרק ב' פסוק ג': "וְשִׁמְרֵת אֶת מִשְׁמֵרֵת ה' אֶלְקֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו לְשַׁמֵּר חֻקֵּי וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדוּתָיו כְּכֹתוֹב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה...".

מסביר מצודת דוד על דרך הרד"ק: "ועדותיו - הם המצוות אשר טעמיהם להעיד על נפלאות ה' כשבת ומועדי ה' והדומים".

" (מו) בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּגֵיא מוֹל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם."

האלישך מסביר מטרת משה בפסוקים אלו לחזק את בני" לשמוע לדבריו ולהתחזק בשמירת המצוות. האלישך על אתר מבאר בדבריו את הצורך באיזכור: "מול בית פעור" - להיות כי אז חטאו בפעור, ויקצוף עליהם הוא יתברך לולא עמד פנחס ותיקן. על כן הוצרך לשנות להם כל התורה, לטהרם ולקדשם בהם בכל כלליה ופרטיה, כי היא צרי ומרפא כל טומאת עון ופשע. ולזרזם בתורה ומצותיה, בל ישוּבו עוד לכסלה. וזהו אומר מול בית פעור".

ובהסיבת האיזכור של: "בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבוֹן" אומר האלישך: " אחר קבלתם טובה והיחלו ליירש ארץ [=ה' החל לתת את הארץ לבנ"י], כי אז טוב לקבל עול תורה מאהבה על כל הטובה [=בעבור כל הטובה שה' עשה לעמ"י] שאז קבלו". כלומר- ראוי לקבל את התורה מאהבה בעבור הטובה שה' עושה לבנ"י.

לכן מציין משה "אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה" להזכיר לבנ"י "כי... הכירו גדולת משה, כי עיקר הצלחתם במלחמת סיחון ועוג היה על ידו של משה, באופן כי אז יעשו רושם יותר מאמריו בלבותם, ומטים אוזן, באומרם כי ה' עמו וכל דבריו האמת והצדק".

וכך מסביר האלישך את מטרת הפס' הבאים: "(מז) וַיִּירָשׁוּ אֶת אֶרְצוֹ וְאֶת אֶרֶץ עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן שְׁנֵי מְלָכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח שְׁמֶשׁ: (מח) מִעֲרַעַר אֲשֶׁר עַל שְׁפַת נַחַל אֲרָנָן וְעַד הַר שִׂיאָן הוּא חֲרָמוֹן: (מט) וְכָל הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַחָהּ וְעַד יָם הָעֲרָבָה תַּחַת אֲשֶׁדַת הַפְּסָגָה" ואומר האלישך: "ביאר, כי לא מעט היתה הטבתם, כי הלא נחלו נחלה רבה מאד". ולכן ראוי להכיר לו טובה על החסד הגדול שה' עושה עמם.

פרק ה' - מעמד הר סיני ועשרת הדברות

א'-ה': מבוא לברית בהר סיני:

"(א) ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם".

משה מבאר, כעת, את התורה במעמד כל ישראל, כפי שהיה במעמד הר סיני.

הרמב"ן פרק א פסוק א מבאר מדוע קורא משה לכל ישראל כדברי פסוקנו: **"ויקרא משה אל כל ישראל"**. ואלו דבריו: "...התחיל בביאור התורה עשרת הדברות שישמעו אותם בביאור מפי המקבל אותם מפיו של הקדוש ברוך הוא, ואחרי כן הודיעם יחוד השם שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד (להלן ד), וכל המצוות שבספר הזה. ולכך יפרש בכאן [פרק א', פס' א'] "אשר דבר משה אל כל ישראל" ושם "ויקרא משה אל כל ישראל", כי ביאור התורה ותשלום המצוות צריך להיות במעמד כל ישראל כאשר היה במתן התורה". כלומר- כעת אנו מתחילים לשמוע את ביאור משה לתורה. משה מתחיל מהיסודות [עשרת הדברות וקבלת עול מלכות שמים] אל פרטי המצוות [כמאתיים מצוות המופיעות בפרקים הבאים]. התורה המבוארת מחדש המותאמת לדור הנכנס לא"י היא דומה כאילו "קבלנו את התורה מחדש" [שיחות הרצ"ה עמ' 32], ולכן כמו שמעמד הר סיני היה בפני כל ישראל, הוא הדין 'קבלת התורה מחדש' צריכה שתהיה בפני כל ישראל.

"(ב) ה' אלקינו כרת עמנו ברית בחרב: (ג) לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים".

כלומר הברית נכרתה לא רק עם הדור שעמד במעמד הר סיני, אלא גם **"אתנו אנחנו אלה פה היום"** כלומר הדור הנכנס לארץ שרבו ככולו לא נכח במימד הר סיני. בפרק כט' חוזר משה על דבריו אלו ואומר: **"(יג) ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת: (יד) כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלקינו ואת אשר איננו פה עמנו היום"**. ונשאלת השאלה- כיצד פועלת ברית זו אף על הדורות שיבאו, כיצד יתכן לכרות ברית, אם בעל הברית לא נוכח במקום?

נקודת המוצא של שאלה זו נובעת מהבנה מוטעת שלנו במשמעות הברית עם ה'.

אנו מבינים שברית עם הקב"ה היא ברית הדדית- התחייבות והסכמה של שני הצדדים כמו שמצינו בברית של אברהם ואבימלך בבראשית פרק כ' פסוק כז – **"ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויקרתו שניהם ברית"**. ועוד דוגמאות רבות בתורה.

אך הרב צבי יהודה קוק זצ"ל מלמדנו יסוד חשוב: "לא מצינו בשום מקום שאנו כרתנו ברית עם הקב"ה אלא רק הקב"ה כורת ברית עם בני ישראל ועל כן זו אינה ברית הדדית, וממילא אין קשר לעובדת היותנו או אי היותנו באותו מעמד. הברית האלוקית הינה יצירה אלוקית והיא המציאות המוחלטת של עם ישראל, שכן כך הקב"ה ברא אותנו. ברית זו היא עם העם כולו... מתוך הבנה זו נובע שכל מי שנולד יהודי טבועה בו הברית האלוקית במהות היצירה שלו, ואין ביכולתו להחליט האם רוצה או שאינו רוצה להיות חלק מהברית הזו, כי היא איננה תלויה בבחירתו".

וכך כותב הרב קוק (משפט כהן): "הנה בספר העקידה בפר' נצבים מאריך הוא לבאר את תוכן הברית שכרת הקב"ה עם ישראל בערבות מואב, שהוא בנוי על יסוד סילוק הבחירה מהכלל כולו, ולדבריו (של בעל העקידה) לא נאמר הכל בידי שמיים חוץ מיראת שמיים כ"א על הפרט, אבל כלל ישראל כשם שיש כריתות ברית על קיומו כן יש כריתות שלא יעזוב, בכלל, את ברית ה', ולא ראיתי מחכמי ישראל הגדולים מי שחולק עליו בזה".

"לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים".

יש לחזור ולהדגיש בפני התלמידים שמעמד הר סיני לא היה רק לנוכחים באותו מעמד. אלא במעמד זה יש קשר ישיר לדורות הבאים כדברי השל"ה על פרשת ואתחנן בספרו דרך חיים תוכחת מוסר טז: "כי פְּנִיִם בְּפָנִים דָּבַר ה' עִמּוֹ (שם ה, ד), כי אף נשמות של כל הדורות היו במתן תורה". עד כדי כך- שאומר הרמב"ם באיגרת תימן- שאם ימצא בדור מן הדורות אדם שאינו מאמין ביכולת הנבואה, ברור ומוחלט שאבותיו לא נכחו במעמד הר סיני, דא"כ לא יתכן שהשפעת מעמד רם זה לא השפיע גם על הצאצאים עד סוף כל הדורות. ואלו דברי הרמב"ם:

"הבטיחנו הבורא יתברך כאדם הנכנס ערב לחברו ... והודיענו שכל מי שעמד על הר סיני שהם מאמינים בנבואות משה רבינו בכל מה שבא על ידו, הם ובניהם ובני בניהם עד עולם... לפיכך יש לדעת, שכל מי שנטה מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא שאינו מזרע האנשים ההם. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה על כל המסתפק בנבואה: לא עמדו אבותיו על הר סיני!".

"(ד) פְּנִיִם בְּפָנִים דָּבַר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מְתוֹךְ הָאֵשׁ."

במעמד זה זכו כל ישראל ללא יוצא מן הכלל למעמד נבואי אדיר כמופיע במדרש דברים רבה פרשת כי תבוא פרשה ז: "א"ר הושעיא ראה הפחות בימי משה מה שלא ראה יחזקאל גדול בנביאים בני אדם שדברה עמהם שכינה פנים בפנים שנא' (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם". מציאות זו מעידה על גדולתם של עמ"י ללא כל שינוי גיל ומעמד.

"(ה) אֲנֹכִי עֹמֵד בֵּין ה' וּבִינֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לְהַגִּיד לְכֶם אֶת דְּבַר ה' כִּי יִרְאֶתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא עֲלִיתֶם בְּהַר לְאֹמֵר."

כדאי לשאול את התלמידים איזו סתירה יש לכאורה יש בין פס' ד' ופס' ה'.

לבקש מהתלמידים לקרוא פס' יט'- כח' [בפרק שלנו] ולמצוא תשובה לסתירה שאמרנו.

התשובה לדבר היא שבתחילה דיבר ה' עמהם: "פְּנִיִם בְּפָנִים דָּבַר ה' עִמָּכֶם" [פס' ד'], אך נבהלו מאוד כמופיע בספר שמות פרק כ פסוק טו "וַיִּרְאֵהוּ הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעֲמָדוּ מֵרָחֹק" ומסביר שם רש"י: "ויעמדו מרחק - היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם". והעם ביקש ממשה: "(כד) קָרַב אֶתְּךָ וּשְׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְאָתְּ תִּדְבַר אֵלֵינוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר יִדְבַר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלֵינוּ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ", וה' מקבל את בקשתם כמופיע בהמשך הפרק, וזו היא המציאות שמשה הופך להיות מתווך בין ה' ובין ישראל כמופיע בפס' ה'.

הפחד הנ"ל נפל על בני" למרות ש: "התקדש העם, ונזדמן למדרגת הנבואה, אף לשמוע דברי האלקים פנים בפנים. והיה זה אחר שלשה ימים בהקדמות אותות גדולות מקולות וברקים ורעמים ואש שסבבה את הר סיני, ונשארה האש ההיא ארבעים יום רואין אותה העם, ורואין את משה בא בתוכה ויוצא ממנה, ושמע העם דבור צח בעשרת דברים, הם אמות התורות ושרשיהן... ואלה עשרת הדברים לא קבלם ההמון מאנשים יחידים ולא מנביא, כי אם מאת האלקים נתנו, אבל לא היה בהם כח כמשה לראות הדבר הגדול ההוא" [ספר הכוזרי מאמר א פז].

להבנת גודל הפחד שנפל על עמ"י כדאי להביא בפני התלמידים את דברי המכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה:

"... כשעמד הקדוש ברוך הוא ואמר אנכי ה' אלהיך, היו ההרים מתרעשים והגבעות מתמוטטות ... היתה הארץ חלה [=פחד] שנאמר [שופטים ה ד] ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה; ואומר שם [שופטים ה/ה] הרים נזלו מפני ה'... באותה שעה נתכנסו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע, ואמרו לו שמא מבול מביא לעולם. אמר להם, כבר נשבע הקדוש ברוך הוא שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר [ישעיה נד ט] כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. אמרו לו, שמא מבול של מים אינו מביא אבל מביא מבול של אש; אמר להם, לא מבול של מים ולא מבול של אש הוא מביא אלא הב"ה רוצה ליתן תורה לעמו, שנ' [תהלים כט יא] ה' עוז לעמו יתן. וכיון ששמעו מפיו הדבר הזה, פנו כולם והלכו איש איש למקומו".

ו'יח' עשרת הדברות:

הקדמה לעשרת הדיברות-

נפתח בדיבור על החשיבות של עשרת הדיברות. האברבנאל אומר שאנו מוצאים ש"בי' הדברות ג' מעלות על שאר דברי תורה: א', לא שמעום מפי נביא כי אם מפי ה'. ב', נתנו לעם רב ולא למשה בלבד, ג', נכתבו על ידי ה' על הלוחות".

ויש להבין מדוע נבחרו מצוות אלו דווקא מתוך תרי"ג המצוות מהי מעלתם המיוחדת? שאלה זו מופיעה כבר בדברי הראשונים, וזה לשון ר' אברהם בן הרמב"ם שמות כ, יד: "למה פירט ד' יתעלה את עשרת הדברים האלה ולא שאר המצוות, כשהשמיע אותם לישראל?"

יש אפשרות לעורר שאלה כזאת בכיתה ולכוון את התלמידים לתשובת אחד הפרשנים הנ"ל שכולם כיוונו פחות או יותר לאותו עקרון:

- א. רש"י שמות כד, יב: "כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות בכלל עשרת הדברות הן"³.
- ב. רש"י שיר השירים ה, טז: "עשרת הדיברות הם שורש לכל תרי"ג המצוות".
- ג. הרמב"ן שמות כה, א: "...עשרת הדברות... שהם כמו אבות למצוותיה של תורה".

אך מאידך גיסא אין לתת מקום להבנה שמצוות אלו חשובות יותר משאר המצוות כדברי הרמב"ם בתשובותיו סימן מ"ו: "בכל מקום שמנהגם לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות, ראוי למונעם מזה, כיון שמגיע מזה הפסד האמונה: שמא יבואו לחשוב בתורה, שיש לה יתרון קצתה על קצתה. וזה קשה עד מאד. וראוי לסתום כל הפתחים, המביאים לזאת האמונה הרעה".

וכך גם רואים במסכת ברכות דף יב עמוד א: "אף בגבולין בקשו לקרות כן [עשרת הדברות], אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין". רש"י מסביר: "מפני תרעומת המינין - שלא יאמרו לעמי הארץ: אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא ושמעו מפיו בסיני".

הרש"ר הירש שמות פרק כ הגדיר זאת באופן נפלא- "אין להם ל"עשרת הדיברות" קדושה יתירה או חשיבות יתירה על כל מצוה אחרת ממצוות התורה. הם אינם כוללים את כל מצוות התורה, ואף אינם מקודשים יותר מכל שאר המצוות. בפירוש הכריז הקדוש ברוך הוא על עשרת הדיברות כעל מבוא גרידא, מעין הכנה לקראת עיקר כל התחיקה שתבוא אחריהם: "הנה אנכי בא אליך וגו' בעבור ישמע העם בדברי עמך: "וגם - בך יאמינו לעולם" (לעיל יט, ט). הנה נאמר במפורש, כי תכלית מעמד הר סיני לא היתה אלא להכין את לב העם עבור קבלת כל שאר המצוות העתידות להימסר להם על - ידי משה ולאמת בליבם מעל לכל ספק את העובדה, כי "דבר ה' אל - כל - קהלכם" (דברים ה, יט), כפי שראו במו עיניהם. בעבור זה יקבלו גם את המצוות האחרות - כדבר ה' ביד משה, ויקיימו אותן באמונה שלמה, שתעמוד לעד ולנצח נצחים.

אמנם כן: עשרת הדיברות הם קווי יסוד וראשי פרקים לכל שאר החוקים והמצוות".

אך לענין עונש על אי קיום עשרת הדיברות כתב רש"י:

"וידבר אלקים - אין אלקים אלא דיין, לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות, יכול אף עשרת הדברות כן, תלמוד לומר וידבר אלקים, דיין ליפרע".

הערה- יש לשים לב שמכאן עד סוף הפרק, סימון הפס' איננה זהה בכל החומשים עם כל ההשלכות הנובעות מכך.

"(ו) אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים."

³ "רבינו סעדיה פירש באזהרות שיש לכל דבור ודבור מצוות התלויות בו" [מופיע ברש"י שמות כד, יב].

במהותה של מצווה זו הסביר ספר החינוך מצוה כה:

"להאמין שיש לעולם אלוך אחד שהמציא כל הנמצא [=בורא הכל], ומכחו וחפצו היה כל מה שהוא ושהיה ושהיה לעדי עד [=משגיח על הכל], וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו התורה, שנאמר בתחילת נתינת התורה, אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו' [שמות כ', ב'], ופירושו כאלו אמר, תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוך, כי מלת אנכי תורה על המציאות. ואשר אמר אשר הוצאתיך וגו', לומר שלא יפתה לבבכם לקחת ענין צאתכם מעבודת מצרים ומכות המצרים דרך מקרה, אלא דעו שאנכי הוא שהוצאתי אתכם בחפץ ובהשגחה".

למורה- השאלה הבאה נתונה לשיכול דעתך האם היא תפנים יותר את חשיבות המצוה ביחס לשאר המצוות: מה שכרו של אדם המקיים את כל המצוות, אך לא מקיים מצוה זו?

תשובה על שאלה זו אומר האבן עזרא שמות פרק כ פסוק א: "כי הדבור הראשון הוא היסוד, ועליו כל בניני המצוות... ופשע מי שאינו מאמין בשם, גדול מפשע עובד ע"ג".

"אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם".

ה' פונה אל האדם בלשון נוכח "אֱלֹהֶיךָ" אינני אלוקים שלא מתעניין במה שקורה לאדם/ עם האדם, אלא "אֱלֹהֶיךָ" ממש, ומתוך כך- "אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" משום שאכפת לי [ע"פ עולת רא"ה ח"ב עמ' תעה בהערות].

האבן עזרא על שמות פרק כ' א' מספר: "שאלני ר' יהודה הלוי מנוחתו כבוד: למה הזכיר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר שעשיתי שמים וארץ ואני עשיתיך?".

רבי יהודה הלוי עצמו משיב על שאלה זו בספרו הכוזרי מאמר א' אות יא' – כה', ואומר שיסוד האמונה בנוי על מעמדי התגלות ה' אלינו כפי שהופיע באופן מיוחד ביצ"מ. ומהתגלות כחו לעינינו ביצ"מ שהיה ניכר שהוא שולט בכל, אנו מסיקים על כחו ויכולתו באירועים שלא התרחשו לעינינו, כגון בריאת העולם וכו'. לכן אומרת התורה: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים" ששם ה' פנה אלינו והתגלה לעינינו.

במכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה נשאלה שאלה- "מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות בתחלת התורה? משלו משל למה הדבר דומה, לאחד שנכנס במדינה, אמר להם, אמלוך עליכם; אמרו לו, כלום עשית לנו טובה שתמלוך עלינו.

מה עשה, בנה להם את החומה, הכניס להם את המים, עשה להם מלחמות. אמר להם, אמלוך עליכם; אמרו לו, הן והן. כך המקום הוציא את ישראל ממצרים, קרע להם את הים, הוריד להם את המן, העלה להם את הבאר, הגיז להם את השלו, עשה להם מלחמת עמלק. אמר להם אמלוך עליכם, אמרו לו הן והן".

" (ז) לא יהיה לך אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי"

על המילים "על פְּנֵי" מסביר רש"י: "בכל מקום אשר אני שם וזהו כל העולם". מה כוונת רש"י?

הדברי דוד [מפרשני רש"י בעל הטורי זהב על הטור] מסביר את דבריו: "דלא תאמר דדווקא בא"י, שנאמר: "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד" [פי"א, יב], אלא גם בכל העולם אין מקום ריקן בלי השפעת השי"ת שם, וא"י יש לה מעלה שהנהגה שלה לא ע"י מלאך אלא הקב"ה בעצמו".

" (יא) לא תשא את שם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנְקֶה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא".

ביאור המצווה מופיע בספר החינוך מצוה ל': "שלא נשבע לבטלה...וענין הבטלה הוא... כגון שנשבע על דבר ידוע שאינו כן. כגון על עמוד של שיש שהוא של זהב וכן כל כיוצא בזה. הצד השני, כגון שנשבע על הידוע שהוא כן, כגון על האבן שהוא אבן ועל העץ שהוא עץ וכן כל כיוצא בזה. הצד

השלישי, שנשבע לבטל מצוה או מצוות שחייבנו השם ברוך הוא בהן, שגם זה לבטלה לגמרי הוא, שאין בידו לישבע על מה שכבר חייבו האל, וכמי שנשבע בדבר ידוע שאינו כן הוא. הצד הרביעי, שנשבע לעשות דבר שאין בו כח לעשותו, כגון שלא יישן שלשה ימים רצופים או שלא יאכל שבעה ימים רצופים וכן כל כיוצא בזה".

"(יב) שְׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כְּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ".

בין הדיברות בפרשת יתרו לפרשתנו ישנם כמה שינויים. אך עלינו לדעת שאין ח"ו סתירה בין שמות לדברים, אלא כולם בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע [מסכת שבעות כ' עמוד ב'], וכמובן מכל אחד לומדים חז"ל לימודים רבים. בכיתה כדאי לעסוק בשינויים מהותיים שבהם. כגון בדיבר על שבת, נאמר בפרשתנו: "שְׁמוֹר אֶת יוֹם..." ואילו בפרשת יתרו [שמות פרק כ ח] נאמר: "זְכוֹר אֶת יוֹם...". תשובות רבות נאמרו בענין- נראה שכדאי להביא את דברי הגמ' במסכת ברכות כ עמוד ב' האומרת שאילו היה רק מצוות עשה של "זְכוֹר אֶת יוֹם..." נשים היו פטורות ממצוות השבת שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא, לכן באה כאן התורה ואמרה: "שְׁמוֹר אֶת יוֹם..." כלומר מצוות לא תעשה- תשמר מלחלל את השבת, ומצוות ל"ת שהזמן גרמא נשים חייבות.

בדברות שבפרשתנו ישנה תוספת: "כְּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ" על פני הדברות הראשונות. מסביר הספורנו את מטרת תוספת זו:

"לקדשו כאשר צוך. באותו האופן שצוך במרה... כשצוך שם על השבת הודיע שלא יספיק לך שתקדשהו במה שתשבות בו ממלאכה, אבל [=אלא] שתעסוק בו בתורה ובמצות כאמרו בשמות פרק טו' פס' כו' "וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִישָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהֶאֱזַנְתָּ לְמִצְוֹתַי..." כלומר אין מגמת התורה להשבית את המלאכה ביום השבת ותו לא, אלא לאפשר לאדם להיות פנוי להיחשף לקדושה המופיעה ביום זה. כדברי הרב חרל"פ במי מרום ח"ט עמ' קנ"ו- "ששת ימי החול הם חיי הגוף והשבת חיי הנשמה".

כדברי המדרש המופיע בטור אורח חיים הלכות שבת סימן רצ': "אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו ואני מה תהא עלי אמר לה יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו שהם בטלים ממלאכתם ויכולין לעסוק בך".

"(יג) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ: (יד) וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלַאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְעַמְתֶּךָ וְשׂוֹרְךָ וְחֹמְרֶךָ וְכָל בְּהֵמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ כְּמוֹךָ".

הרמב"ן כאן מסביר מה היתה כוונת התורה בדבריה: "לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ כְּמוֹךָ", מה משמעות "כְּמוֹךָ"- "... לבאר כי בו יצוה במנוחת העבד כמוך בעבור שהיית עבד והניח לך השם, וגם אתה תניח לעבדך, והנה טעמו כשינוח עבדך ואמתך כמוך תזכור כי עבד היית וגו' [=כלומר פס' טו']". " (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצֵאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת". כלומר ע"י שתניח לעבד שלך מלעבוד בשבת, תזכור היותך עבד במצרים ואת החסד הגדול שה' הוציאנו משם "בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה".

לשאל את התלמידים- מה הטעם הציויי "לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" המופיע בפס' זכירת עבדותנו במצרים והוצאתנו משם "בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה".

להביא בפני התלמידים את הפס' בשמות פרק כ' פס' יא "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ". מהו הטעם לציויי על שמירת השבת המופיע בפס' זה? זכר לבריאת ה' את העולם בשישה ימים. לכאורה סתירה.

הפרשנים עמלו רבות להסביר את הסתירה הקיימת לכאורה בין הפס'. נביא את דברי הרמב"ן המסביר שאין כלל סתירה, ואלו דבריו: "היות יציאת מצרים מורה על אלוך קדמון מחדש חפץ ויכול ...

על כן אמר בכאן אם יעלה בלבך ספק על השבת המורה על החדוש והחפץ והיכולת תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים שהיא לך לראיה ולזכר. הנה השבת זכר ליציאת מצרים, ויציאת מצרים זכר לשבת כי יזכרו בו ויאמרו השם הוא מחדש בכל אותות ומופתים ועושה בכל כרצונו, כי הוא אשר ברא הכל במעשה בראשית... כי מיציאת מצרים ידעו שהוא אמר והיה העולם ושבת ממנו".

כלומר- טעם הציווי על השבת המופיע בתורה הוא- שע"י שמירת האדם את השבת הוא מורה שהוא מאמין שה' ברא את העולם כמופיע בספר שמות. ואילו בפרשתנו בא משה ואומר- "אם יעלה בלבך ספק" שה' הוא בורא העולם וממילא תחשוב לא לשמור את השבת, התבונן ביצ"מ וראה כיצד ה' שידד כל סדרי הטבע כרצונו, מכך תראה שה' הוא זה שברא את העולם וכל כוחות הטבע המצויים בו, ומתוך כך הוא זה ששולט בכוחות אלו כרצונו. והיטיב לבאר זאת ספר החינוך מצווה שפ' – בתיאור מציאות דור המדבר: "בעת ההיא עשה עמנו האל ברוך הוא נסים ונפלאות גדולות ושינה טבע העולם לעיני עמים רבים, וראו כל עמי הארץ כי השגחתו ויכלתו בתחתונים. ואז בעת ההיא האמינו הכל, ויאמינו כל הבאים אחריהם לעולם באמת, שהוא ברוך הוא ברא העולם יש מאין בעת שרצה, והוא העת הידוע. ואף על פי שבריאת היש מן האין הוא דבר נמנע מדרך הטבע, כי כמו כן נמנע לבקוע מצולות ים עד עבור בתוכו עם כבד ביבשה וישבו למקומן, ולהחיות עם גדול ורב ארבעים שנה מלחם היורד מן השמים יום יום, ויתר האותות והמופתים שעשה לנו בעת ההיא שכולן נתחדשו בהפך הטבעים".

" (טז) כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך למען יאריך ימך ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך".

הרמב"ם מסב את תשומת לבנו למעלתה של מצווה זו [הלכות ממרים פרק ו הלכה א]:

"כבוד אב ואם מצות עשה גדולה וכן מורא אב ואם שקל אותן הכתוב בכבודו ובמוראו, כתוב כבוד את אביך ואת אמך וכתוב כבוד את ה' מהונך, ובאביו ואמו כתוב איש אמו ואביו תיראו וכתוב את ה' אלקיך תירא, כדרך שצוה על כבוד שמו הגדול ומוראו כך צוה על כבודם ומוראם".

בטעם חשיבות מצווה זו מצינו בספר החינוך מצוה לג

"משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ברוך הוא".

"כאשר צוך ה' אלקיך"

הנצי"ב אומר שכתבה התורה **"כאשר צוך ה' אלקיך"** במצווה זו [יש לשים לב שבדברות שבשמות אין זה מופיע], לומר שאדם חייב לכבד אביו ואמו גם אם לו יצויר, מקרה נדיר, שהם לא עשו לו כלל טובה וחסד. ואלו דבריו: "באשר מצות כבוד אב ואם הוא מצוה שיכלית שכל דעת אדם מודה בה, הזהיר הכתוב כאן שיעשה מצוה זו בשביל ציווי ה', כמו כל חקי התורה". בפירושו על ספר שמות הוא מאריך בנושא.

כלומר אנו מקיימים את מצוות ה' בין אם אנו מבינים את טעם המצווה ובין אם לא. וגם אם אנו חושבים שאנו מבינים באופן מסוים את טעם המצווה, עלינו לדעת שאין ביכולתנו להבין את שורשה העמוק של המצווה וממילא לא יבוא לקצץ בקיום המצווה במקרה וטעם המצווה ע"פ מיעוט הבנתו לא קיים.

בדברות בספר דברים מוסיף משה מילות דירבון לקיום המצווה "ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך".

"(יז) לא תרצח ס ולא תנאף ס ולא תגנב ס ולא תענה ברעך עד שוא".

"ולא תגנב"

להזכיר לתלמידים שכאן מדובר על גונב נפשות, ולא על גונב ממון.

"ולא תענה ברעך עד שוא"

מסביר הרמב"ן במה יש תוספת איסור בדיברות כאן האוסרות "ולא תענה ברעך עד שוא", על פני הדברות בפרשת יתרו שנאמר בהם: "לא תענה ברעך עד שקר": "וביאור ולא תענה ברעך עד שוא - לאסור להעיד על חברו אפילו דבר שאינו כלום ולא יתחייב בו כלום בבית דין, כגון שיעיד: אמר פלוני ליתן לזה מנה ולא קנה מידו, כי "שוא" דבר בטל".

"(יח) ולא תחמד אשת רעך ולא תתאנה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך".

בחשיבות לאו זה מצינו בפסיקתא רבתי [פרשה כ"א]: "רבי יקום אומר: העובר על 'לא תחמוד' כאילו עובר על עשרת הדברות". וכוונת הדברים הוא כפי שהמדרש מאריך שם להוכיח שעבירה על 'לא תחמוד' גוררת עבירה על שאר עשרת הדברות. להמחשת הדבר ראה למטה מספר אורחות צדיקים⁴.

רבנו בח"י בכד הקמח [ערך חמדה]: מגדיר את איסור החמדה כ"שורש החטאים כולן" ואלו דבריו:

"אפשר לומר כי קבעתו תורה עשירי, כלומר אחרון, מפני שהוא שקול כנגד כל הדברות, שכל מי שלא נזהר מן החמדה לסוף הוא נכשל ועובר על כולם". והרמח"ל בספרו שערי קדושה ח"ב שער ד' ממחיש זאת: "היא עשירית שבעשרת הדיברות שקולה כולם. כי עינו לא תשבע עושר... ואמרו רז"ל [אבות ד'] התאוה מוציאה את האדם מהעולם, כי מטרידתו מעסק התורה ומקיום מצוותיה. והוא כופר בהשגחה, שאינו מאמין שהכל על ידי השגחת ה' ית'".

המחשה נוספת אנו מוצאים גם בדברי הרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה פרק א הלכה יא:

"התאוה מביאה לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור... יבא לידי גזל שני וחמדו בתים וגזלו, ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם או מנעוהו לגזול יבא לידי שפכות דמים, צא ולמד ממעשה אחאב ונבות".

כיצד נקיים מצווה זאת, וכי אנו שולטים על המחשבות והרצונות שלנו- האם לרצות דבר או לא?

⁴ בספר אורחות צדיקים שער הקנאה ממחיש זאת:

"משל, כי מעשה באדם אחד שהיה לו שכן, והיה כותל מפסיק ביניהם, והיה הרשע חומד את אשתו וקצת מחפציו. יום אחד היה שומע שהיה האיש אומר לאשתו: רוצה אני לעלות לסחורה! וכן עשה. מה עשה הרשע? הלך בליל שבת ושבר הכותל שביניהם, הרי עבר על "זכור ושומר". ואנס את האשה, הרי עבר על "לא תחמוד". ושכב עמה, הרי עבר על "לא תנאף". ואחר כך כשהתחיל לגזול את הממון צעקה האשה, ועמד עליה והרגה, הרי עבר על "לא תרצח". וכשגזל וגנב מה שחמד, הרי עבר על "לא תגנב". ו"לא תחמוד". עמדו אביו ואמו והוכיחוהו, עמד עליהם והכס, הרי עבר על מצות "כבד את אביך ואת אמך". ואחר כך הובא לפני בית דין, והעיד הוא עם חבריו בליעל, שאלו החפצים משכון שלו היו שמשכון לו בעל האשה, וכששמע האיש נכנס גם הוא ולקח להוציאם מידו עד עכשיו ששברו הליסטים את הכותל שביניהם והרגו האשה, וכששמע האיש נכנס גם הוא ולקח עבטו (עד כאן מדברי אותו הרשע בבית הדין), הרי עבר על "לא תענה". ובכל מקום שהיה בא היה נשבע שלא פשע כלל, הרי עבר על "לא תשא". לסוף נגלתה רעתו ונתפרסמה פשעתו, ומחמת הבושה יצא לתרבות רעה, וכפר באלהים חיים, הרי עבר על "אנכי ה' אלהיך". לסוף היה אדוק בעבודה זרה והשתחוה ועבד לה, הרי עבר על "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, לא תשתחוה להם ולא תעבדם". וכל זה גרם לו החימוד. נמצא שהחומד קרוב לעבור על כל התורה".

בעל המכתב מאליהו חלק א עמוד קלו מעורר אותנו להתבוננות נכונה על המציאות:

"האדם השואף לרוחניות רואה כל קניני העולם רק בתורת כלים לעבודתו, והכלים ניתנים לו מאותו המין ובאותה המדה המסוגלים לחזקו בעבודה. ואם חפץ פלוני ניתן לחברו, בידעו שמתאים לעבודת חברו ולא לשלו, וכמו שמשקפים וכדומה שנעשו לחברו לא יהיו לו לתועלת כלל, כך כל הכלים, יועילו רק למי שנתנו עבורו, על כן המגיע למבט זה בלב, ממילא אין לו מה לחמוד".

נסיים בדברי בפיוט יפה האומר: "קרוץ מחומר מה מועילו. חומד ומתאוה את שאינו שלו. זה שיש לו אינו שלו. קנין שאינו שלו למה הוא לו. יבין וישכיל בדעו ושכלו. ישמח ויעז במתת גורלו" [מחזור שבועות בית התפילה עמ' 293].

יט-כד' יראת העם ממעמד הר סיני והחשש להמשיך לשמוע את דבר ה' פנים אל פנים בהמשך:

"(יט) אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהֵלְכֶם בְּהַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הָעֵנָן וְהָעֶרְפֶּל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יִסָּף וַיִּכְתְּבֶם עַל שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים וַיִּתֶּנָּם אֵלַי."

פירושים רבים הובאו על המילים: "קול גדול ולא יסף" לדוגמא:

א. שמות רבה פרשת יתרו פרשה כט:

"א"ר אבהו בשם ר' יוחנן כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה צפור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול אנכי ה' אלקיך... אמר רשב"ל מהו ולא יסף? ... מה עשה הקדוש ברוך הוא- הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים והיה העולם תוהו ובוהו כאלו לא היה בריה בעולם".

ב. מדבר רבה פרשת בלק פרשה כ:

"קול גדול ולא יסף- שהיה הולך מסוף העולם ועד סופו".

ג. אבן עזרא:

"קול גדול - שלא שמעו כמוהו".

ד. רמב"ן דברים פרשת ואתחנן פרק ה פסוק יט

"קול גדול ולא יסף - מתרגמין ולא פסק, לפי שמדת בשר ודם אינן יכולין לדבר דבריהם בנישימה אחת, ומדת הקדוש ברוך הוא אינו כן, לא היה פוסק ומשלא היה פוסק לא היה מוסיף לפי שקולו חזק וקיים לעולם".

מכל הפירושים הנ"ל אנו יכולים להבין מה גרם לגודל הפחד והיראה שנפל על בני" בעקבות מעמד זה. הפירושים הללו עסקו בקול המיוחד שהופיע במעמד זה. אך חוץ מהקול היו דברים נוספים שהטילו מורא ופחד כמופיע בתהלים פרק עז פסוק יט: **"הַאִירוּ בְּרָקִים תִּבְלֵ רֶגְזָה וְתַרְעֵשׂ הָאָרֶץ"** ומסביר המצודת דוד: "הברקים היו גדולים עד שהאירו בכל העולם וכל הארץ רגזה ורעשה" מפחד ה'. התוצאה היא שעמ"י "היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם" [רש"י שמות פרק כ פסוק טו].

"(כא) וְתֹאמְרוּ הֵן הָרְאֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת כְּבוֹדוֹ וְאֶת גְּדֻלוֹ וְאֶת קְלוֹ שְׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַזֶּה רְאִינוּ כִּי יִדְבֵר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וְחַי"

האבן עזרא מסביר את כוונת הכתוב: "את כבודו - מראה האש".

יש להדגיש בפני התלמידים שכוונת **"וְאֶת גְּדֻלוֹ"** איננה גודלו הפיזי של ה' ח"ו, שהרי אין לא גוף ולא דמות הגוף, אלא כפירוש האבן עזרא "ואת גודלו- קולות וברקים וקול שופר".

" (כב) וְעַתָּה לְמָה נְמוֹת כִּי תֹאכְלוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם יִסְפִּים אֲנַחְנוּ לְשִׁמְעַת אֵת קוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹד וּמִתְנֹנוּ: (כג) כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כְּמֹנֵנוּ וַיְחִי".

מופיע בפרקי דרבי אליעזר פרק מ"ו שעמ"י שמחו מאוד ששמעו קול ה' ויחד עם זאת נשאלו חיים. אך חששו שאם יוסיפו לשמוע את קול ה' עלולים למות ולכן בקשו: "(כד) קָרַב אֶתְּהָ וְשָׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֶת תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלֵיךְ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ".

יש להבין מדוע חוששים בני"י שאם ה' ידבר איתם שוב הם ימותו, הרי הם ראו שה' דיבר איתם כבר ולא מתו? אומר המלבי"ם על פסוקים כא- כב יסוד גדול:

"ידוע שהשי"ת לא יעשה נסים לבטלה אם לא לצורך גדול, ומעמד זה [=מעמד הר סיני] שזכו הכל לנבואה אף שלא היו מוכנים אליה הוא נס גדול ... וכן מה שלא נשרפו מן האש הגדול הבער היה מעשה נסים, ובאמת אמרו חז"ל שעל כל דבור ודבור יצאה נשמתו [=של ישראל] רק שהקב"ה הזיל טל של תחיה, רצה לומר שלפי הטבע היה ראוי שתצא נשמתם מגופם, שאי אפשר שנפש מלובשת בבשר תשיג מראות אלקים רק שהיה בנס, והנה עד עתה היה צורך בנס הזה שיראו כי יש אלקים ושהוא יחיד בשמים ובארץ מושל ומשגיח אין עוד מלבדו".

כלומר- במעמד הר סיני, ה' עשה נסים על מנת שעמ"י ישרו בחיים. ולולי נסים אלו עמ"י היה מת מהאש השורפת ומדבר ה' שלא היה מתאים למדרגתם הרוחנית הנמוכה של עמ"י. ומדוע ה' עשה נסים אלו, ולצורך מה? - משום שרצה שעמ"י ידעו: "כי יש אלקים, ושהוא יחיד בשמים ובארץ מושל ומשגיח אין עוד מלבדו". אך לאחר שעמ"י הגיעו לידיעה זו, אין צורך במעמד זה של ראיית ה' פנים אל פנים וכו'... וממילא אין צורך בניסים אלו, ולכן עמ"י אומר: "ועתה למה נמות, רצה לומר אחר שעתה אין צורך לנס הזה בודאי לא יעשה ה' נסים שלא לצורך, וכיון שלא יעשה עוד נסים בזה הלא בודאי נמות א[ן] מפני האש כי תאכלנו האש הגדולה הזאת. ב[ן] מפני הדבור שאין אנו מוכנים אליו ועל זה אמר אם יספיק אנחנו לשמוע את קול ה' אלקינו עוד ומתנו".

מדוע כתוב: **"וְאֶת תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ"** ולא "ואתה"? אומר הבכור שור – "ואת" לשון נקבה, לשון תשות כח, כי קולך בא אלינו בחלישות, ונוכל לסבלו". כלומר ביקשו בני"י שדבר ה' יבוא אליהם באופן עדין יותר.

כה- ל: תשובת ה' לבקשת העם- מכאן ואילך משה הוא יהיה הצינור להעביר את דבר ה' לעם:

"(כח) וְאֶתְּהָ פַּה עֵמֶד עֵמֶדִי וְאֶדְבָּרָה אֵלֵיךְ אֵת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמַדְם וְעָשׂוּ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ".

הרש"ר הירש מסביר מדוע מדגישה התורה: **"וְעָשׂוּ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ"** - "ועשו בארץ: אין הם יורשים את הארץ אלא כדי להביא בה את התורה לכלל הגשמתה המלאה". להזכיר לתלמידים שראינו כבר כמה פסוקים בהם יש חיבור בין קיום המצוות לא"י כפי שמופיע בפסוקינו. יש אפשרות לתת לתלמידים משימה למצוא פסוקים אלו [אלו שכבר נלמדו].

"(כט) וְשִׁמְרַתֶּם לַעֲשׂוֹת כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְּכֶם לֹא תִסְרוּ יְמִין וְשִׁמְאַל: (ל) בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְּכֶם תִּלְכוּ לְמַעַן תַּחֲיוּ וְטוֹב לָכֶם וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמִים בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּ".

הרמב"ן על פסוקים כט-ל אומר ששני פס' אלו הם דברי חיזוק של משה לבני"י לשמור ולקיים את המצוות שהם קיבלו ישירות מה', ואילו הפס' הבא המצוי בפרק ו'- שגם בו מצויים דברי חיזוק לקיום המצוות. שם הכוונה למצוות שבנ"י קיבלו ממשה בשליחות ה'. הרמב"ן מדייק זאת שבפס' כט-ל כתוב **"כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְּכֶם ... אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְּכֶם"** ואילו בפס' הבא המופיע בפרק ו' פס' א'- **"וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְּכֶם"** – מסיק מכך הרמב"ן שיש כאן הבחנה בין מצוות שבנ"י שמעו מפיו של הקב"ה ממש, לבין מצוות ששמעו מפי משה שקיבל על מנת למסור לבנ"י. ואלו דבריו: **"וְשִׁמְרַתֶּם לַעֲשׂוֹת כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְּכֶם לֹא תִסְרוּ יְמִין וְשִׁמְאַל: (ל) בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְּכֶם תִּלְכוּ -** זו אזהרה על עשרת הדברות שצוה אותם השם מפיו. ואחרי כן יזהיר בשאר המצוות שאמרו הם לשמוע ממשה ולעשות,

ולכך אמר (להלן ו' א) "זאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקיכם ללמד אתכם", כי השם הודה לדבריכם וצוה אותי ללמד אתכם שאר כל התורה".

"למען תחיון" - שימלא מספר ימיכם" ולא יתקצרו ימיכם ע"י תאוונה או מחלה לא עלינו.

"וטוב לכם" - בכל הטובה אשר יעד לכם בפרשת אם בחקותי וזולתה".

"והארכתם ימים בארץ" - שתנחילו אותה לזרעכם לעולם" ולא תגלו מארץ ישראל.

פרק ה' עסק רובו ככולו במעמד הר סיני ובתיאור גודל ועוצמת התגלות ה' במעמד זה. מתוך מעמד זה וממה שחזו ביכלת ה' ביצ"מ ושילטונו בכל כוחות הטבע, מופיעה בפרקנו התביעה מעמ"י להכיר באחדות ה' כמופיע בפרשיית שמע [עיין שיחות הרצי"ה עמ' 132].

א' – ד' הדרכה מהו האופן הרצוי של קיום המצוות ומגמתם.

" (א) וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ."

להזכיר לתלמידים את דברי הרמב"ן בפרק ה' על פסוקים כט'-ל' המסביר שכעת משה מפרט את הדברים שה' ציווה אותו ללמד את בניו, ולא נאמרו בעשרת הדיברות.

שוב אנו רואים את ההדגשה של משה שמקום קיום המצוות הוא: **" לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ."**

" (ב) לְמַעַן תִּירָא אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר אֶת כָּל חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ אֶתְּהָ וּבְנֶךָ וּבְנֵי בְנֶךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יֵאָרְכַן יְמֶיךָ."

האבן עזרא על פסוק א' אומר שפס' ב' בא לומר את מגמת המצוות. ואלו דבריו: "וזו המצוה והחקים והמשפטים עיקרם: **לְמַעַן תִּירָא... אֶתְּהָ וּבְנֶךָ וּבְנֵי בְנֶךָ**. והנה עיקר כל המצוות אמונת הלב, וכאשר תירא השם, זה כל האדם, ובעבור זה נברא האדם כדברי קהלת"⁵.

" (ג) וְשִׁמַּעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשִׁמַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִטַּב לָךְ וְאֲשֶׁר תִּרְבֹּן מֵאֵד כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ."

הספורנו מסביר את ההקשר בין **" אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ"** לרישא של הפס'. שעמ"י זוכה ל"אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ" על מנת **" וְשִׁמַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת"**. כלומר השכר הגשמי המובטח בתורה, מטרתו לסייע לעובד ה' על מנת שיהיה פנוי לעבודת ה', ולא יהיה טרוד בפרנסתו וצערו וכו'... ואלו דבריו: "... אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ מוֹכֵנָת לְעוֹבְדָיו לְזֶה הַתְּכֵלִית שֶׁתִּפְרַנְסוּ בֶּה שְׁלָא בְּצַעַר וְיִהְיֶה לָכֵם פְּנְאֵי לַעֲיִין וּלְמַעֲשֵׂה לְפָחוֹת וּלְרִבּוֹת".

וכפי שנלמד בסוף הפרשה שקיבול שכר על קיום מצות הוא אך ורק בעולם הבא. א"כ מה מטרת היעודים הגשמיים הנזכרים בתורה? אומר הרמב"ם שאינם אלא הבטחה של הסרת המונעים והמעכבים את האדם מקנין השלמות.

" כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ"

החת"ס בדרשותיו [מובא בספר משנה שכיר] כותב על מילים אלו כך: "...הנה בכל הפרשיות הללו שנה ושילש בתוכחתו ומזכיר ארץ ישראל בכל פרט ופרט, והיא לסגולה נפלאה, כי הזכרת הארץ המקודש[ת] מוליד קדושה בלב השומע, כמו בטומאה "ולא ישמע על פיך" [שמות כג, יג], וכמו "כל האומר רחב רחב" [מגילה טו א] הרי דהתורה בכוונה הרבתה להזכיר את הארץ הרבה פעמים אין מספר, כדי שבהזכרתה יתוסף לנו קדושה". מדבריו הנפלאים אנו לומדים עד כמה אנו צריכים להיזהר בדיבורינו.

הקדמה לפרשיית שמע:

ראינו את דברי האבן עזרא בפס' א' ש"עיקר כל המצוות- אמונת הלב" ובכך פס' ב' מהווה הקדמה לפרשיית ק"ש באמונת היחוד וקבלת עול מלכות שמים. לפני שמשה מתחיל בנאום המצוות הכולל

⁵ קהלת פרק יב פסוק יג – "אֶת הָאֱלֹהִים יָרָא וְאֶת מִצְוֹתָיו שָׁמַר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם".

כמאתיים מצוות, קודם לכן יש לעסוק ביסוד האמונה- שמע ישראל. כדברי הרצי"ה בשיחותיו [דברים עמ' 166]: "מתוך אמונה נמשכות המצוות. השורש, הכלל הוא: "שמע ישראל". ואחר כך יש התפרטות למצוות. לא כמו אלו האומרים שהיהדות היא דת מעשית, שהיא יהדות של מצוות". דבר ראשון הוא קבלת עול מלכות שמים. ולא בכדי אנו מצווים מדאורייתא לקרוא פרשה זו כל בוקר וערב- ע"מ לחזק בתוכנו את קבלת עול מלכות שמים. ובילקוט שמעוני על פרשתנו רמז תתלו כתב "מפני מה אומרים פרשיות הללו בכל יום, רבי לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולות בהם" והוא מפרט והולך כיצד כל עשרת הדברות רמוזות בק"ש.

לעורך- אמנם המלבי"ם הבא הוא קצת ארוך

אך הוא יפיפה

נראה לי שכדאי להנגיש אותו לחוברת- כמובן אם אתה יכול.

המלבי"ם על פס' ד' מראה לנו את ההדרגתיות בציווים המופיעים בפס' ב' וה'. ואלו דבריו:

"אחר שאמר שתכלית עשית המצות היא יראת השם [=כפי שמופיע בפס' ב' 'למען תירא את ה' אלקיך'], בא להעלותם למדרגה יותר גדולה שהיא אהבת השם כמ"ש ואהבת את ה' אלקיך. שהאהבה מדרגה גדולה יותר מן היראה...". אך לפני הציווי על אהבת ה' המופיע בפס' ה', מופיעה קבלת עול מלכות שמים בפס' "שמע ישראל", מסביר המלבי"ם את טעם הדבר, משום ש"ל... זה [=אהבת ה'] לא יצויר רק אחר האמנת היחוד. רצוני [=כלומר] שכל האומות הקודמים שהיו מאמינים ברבוי האלקות, השוו בזה שיש אלקים פועל טוב ויש אלקים פועל רע, כי לא יכלו לצייר שהטוב והרע הנמצא בעולם יצאו משרש אחד [=שאותו אלוקים עושה גם טוב וגם רע], ועל כן היו מתיראים מפועל הרע ואוהבים את הפועל הטוב.

וכאשר בא בתורת אמת ללמדם שיתאחדו היראה והאהבה לאלקי אמת הוצרך להקדים להם אמונת היחוד, שאלקי עולם הוא אחד... המתהווה בכל העולמות, הן דברים אשר לפי השגתנו נקראם בשם טוב, והן דברים אשר נקראם בשם רע. והוא בשנאמין כי אין רע במציאות כלל, שמהא-ל הטוב האחד האמתי לא יצא רק טוב, ואשר ידמה לנו שהוא רע הוא באמת אך טוב וחסד... שכל הרעות הבאות בעולם הם לתכלית טוב וכמו שית' וע"י כך יצויר היראה והאהבה לאל אחד".

ועל בסיס פירושו הנפלא הוא מסביר מדוע נאמר: "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" מהטעם: "שה' מורה מדת הרחמים הפועל טוב, ו"אֱלֹהֵינוּ" מורה מדת הדין הפועל דין ועונש, הוא אחד, כולו טוב ופועל אך טוב וחסד" ולכן חזר ואמר: "ה' אֶחָד" שה' מורה על מידת הרחמים, כלומר שכל מעשה הוא מתוך לרחמים- והוא אחד העושה את כל המתרחש בעולם.

ד'- ט': פרשית שמע ישראל:

" (ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד."

בגודל מעלת פסוק זה כתב הרש"ר הירש:

"הוא הפסוק המעורר עד היום הזה את התודעה היהודית בלב כל יהודי, אפילו הוא נידח עד קצה השמים וחי בבדידות ובניתוק מעמו. הוא הפסוק הראשון הנלמד על ידי ילד יהודי משהוא עומד על דעתו, והוא הפסוק האחרון שהחברים קוראים אחרי אדם מישראל כברכת פרידה לעולם האמת. הוא הפסוק שהיהודים נשאו ונושאים אותו בעולם כנס אלקים... וגם איש ישראל שהתנכר לעמו לא ימחר להסיר את הפסוק הזה מלבו".

רבינו בח"י בספרו חובות הלבבות בפתיחה לשער היחוד מבאר מה תוכן הציווי "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" ואלו דבריו: "לא התכוון בכאן באמרו: שמע, לשמע האזן, אך התכוון לאמונת הלב... להאמין ולקבל".

"ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד"

מסביר רש"י: "ה' שהוא אלקינו עתה ולא אלקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד".

ומבארו הכלי יקר על דרך שאמר המלבי"ם לעיל- שאומות העולם פרשו מה', משום "שבעולם הזה ...
חאין פעולות הפכיות להרע או להיטיב על כן יצאו קצתם למינות לומר שתי רשויות הן... אבל לעולם
הבא שכבר נשכחו כל הצרות ... ולא יראו אז ההפכיות על כן יהיה ה' אחד בפי כל ושמו אחד...".

רבינו בחיי שהזכרנו למעלה מסב את תשומת ליבנו להדרגתיות שיש בפרשיה זו. ואלו דבריו:

"והוא שצונו להאמין בבורא יתברך, באמרו: **שמע ישראל ה'**... ואחר שחייבנו להאמין ולקבל... נעתק
מהם אל מה שאנו חייבין לחבר אליהם, והוא אהבת האל-בלב שלם, בסתר ובגלוי, בנפשנו ובמאודנו,
כמו שאמר **ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך**... ואחר כן נעתק מהם להזהיר
על חובות הלבבות, באמרו: **והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך**, ר"ל שתדביקם אל
לבך ותאמין בם במצפונך. ואחר כן נעתק מהם אל מצוות האברים, שהם כוללים הידיעה והעשיה, כמו
שנאמר: **ושננתם לבניך ודברת בם**... ואחר כן אמר: **בשבתך בביתך ובילכתך בדרך ובשכבך
ובקומך**".

"ה' אחד"

ואומר רש"י שה' "עתיד להיות ה' אחד" על כל העמים. וביאר זאת הרב זצ"ל באורות הקודש חלק ב'
עמ' תיא: "הקריאה בשם ה' אחד שואפת לגלות את האחדות בעולם, באדם, בעמים, ובכל התוכן של
ההויה".

"(ה) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"

ישנה טעות נפוצה באופן קריאת פס' זה, לכן כשקוראים את הפס' עם התלמידים כדאי להסב את
תשומת ליבם לקריאה נכונה של פס' זה: **"ואהבת"** במלרע- כלומר ציווי לאהוב, ולא במלעיל
שפירושו סיפור דברים על כך שאהבת בעבר.

בורא העולם ומנהיגו איננו חפץ רק שנירא מפניו כמתבקש מגודל עוצמתו וכמצווה עלינו בפס' ב'. אלא
אף חפץ שיהיה גם **"ואהבת את ה' אלקיך"** מצינו שלושה טעמים בדבר:

- א. רש"י- "אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה". כלומר כמו שכתב ספר החינוך מצוה תיח:
"שלא יקיים האדם מצוות השם ברוך הוא יפה רק באהבתו אותו".
- ב. ממשיך רש"י ואומר: "העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו".
- ג. התפארת יהונתן [איבשיץ] על אתר כותב: "כי סגולת האהבה להיות נפש קשור בנפש והיה
לאחד... וכן אנו אוהבים להקב"ה מורה דביקות והתאחדות בה', והיינו לאחד כביכול, ואהבה
היא מספר אחד [=כלומר הגמטריא של אהבה ואחד זהה] כי אהבה מורה ומעוררת אחדות
ודביקות". כלומר ה' חפץ שיהיה בינו לבין עמ"י קשר של אהבה והתאחדות.

הרב זצ"ל במידות הראי"ה ערך אהבה ד' מתאר את האדם המקיים מצווה זו: "שלהבת אש קודש של
אהבת ה'... תמיד בוערת היא, מחממת היא את הרוח, מאירה היא את החיים, וענגיה אין להם סוף,
אין מידה מתארת את נועמם ומתקם". ולעומת זאת מתאר הרב את המשקיע אהבתו בדברים
חולפים- "מה אכזרי הוא האדם על עצמו, שהוא משתקע במחשכי החיים, מטריד עצמו בחשבונות
רבים, ואת חיי החיים, את עדן יסוד החיים הוא משכיח מלבבו... דבר זה נגד כל טבע הנפש".

בילקוט שמעוני תורה פרשת ואתחנן רמז תתלח מופיע שהציווי של **"ואהבת את ה' אלקיך"** כולל:
"שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא אדם קורא ושונה ודבורו בנחת עם הבריות ומשאו ומתנו
נאה, כשרואין שנושא ונותן באמונה מה הבריות אומרות עליו, אשרי פלוני שלמד תורה, אשרי אביו
שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבני אדם שלא למדו תורה, ראו פלוני שלמד תורה
כמה נאים ויפים מעשיו כמה מתוקנים דרכיו, עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך
אתפאר, ובזמן שאדם קורא ושונה ואין מקחו ומתנו נאה ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבריו בנחת

עם הבריות מה הבריות אומרות עליו או לו לפלוגי שלמד תורה או לו לאביו שלמדו תורה או לו לרבו שלמדו תורה אשריהם לבני אדם שלא למדו תורה, ראו פלוגי זה שלמד תורה כמה מכוערים מעשיו כמה מקולקלין דרכיו ועליו הכתוב אומר עם ה' אלה ומארצו יצאו".

"בְּכָל לְבַבְךָ"

חז"ל מדייקים בלשון הפס': שלא נכתב "בכל לבך" אלא "בְּכָל לְבַבְךָ". רש"י מביא את דבריהם: "בכל לבבך - בשני יצריך". ויש להבין כיצד אפשר לעבוד את ה' ביצה"ר? התפארת יהונתן [איבשיץ] מקרב אותנו להבנת הדבר: "בכל לבבך- אמרו חז"ל: בשני יצרך- יצ"ט ויצה"ר, היינו כי זה יעורר לך אהבה כי לא הכביד עליך שום עול, והתיר לך אכילה ושתייה לישא אשה וכהנה כל תאוות יצה"ר, ואדרבה על ידם תזכה לעוה"ב, לישא אשה היא מצווה, לאכול ולשתות בחגים מצוה, לאכול לחזק גופך לעבודת ה' מצוה, ואילו עוה"ם עובדיהם מסוגפים ומעונים ואומרים שע"י כן יזכו לשלימות, וא"כ איך לא יוסיף אהבה לה' שמרשהו בכל דבר ומזכהו לשלימות".

"בְּכָל לְבַבְךָ"

חז"ל מדייקים מהמילה "בְּכָל" ומביאים רש"י בפירושו השני: "שלא יהיה לבך חלוק על המקום"- כלומר שישלים עם כל הנהגותיו של ה', אע"פ שיראה דברים התמוהים בעיניו, לא יהרהר אחריהם.

"וּבְכָל נַפְשְׁךָ"

מסביר רש"י "אפילו הוא נוטל את נפשך". יש לשים לב להקשר שבו נאמר ציווי זה. אנו מצווים על אהבת ה' כל כך גדולה עד כדי כך עד ש"תהא אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב לך" [הסברו של רש"י על מילים אלו במסכת סנהדרין דף עד עמוד א] כלומר כמו שאב מוכן למסור את נפשו עבור בנו, אע"פ שזה קשה מאוד, בכ"ז מגודל אהבתו את בנו, יזרז לעשות זאת. כמו כן בנידון דידן.

חז"ל לומדים שעל האדם מוטל למסור נפשו ולא לעבור על מצוות מסוימות. כגון על שלוש עבירות חמורות- ג"ע, ש"ד, ע"ז ועל כל המצוות כולם בשעת השמד.

בעניין גודל מעלתו של המוסר נפשו על קידוש ה' דייק הצ"ח מלשון חז"ל "אפילו הוא נוטל את נפשך" וכתב הצ"ח כי אף שדרשה זו באה ללמד על חיוב מסירת נפשו על ג' עברות חמורות, או על שאר עבירות בעת שמד, ולכאורה היה ראוי לומר "אפילו [הגויים] נוטלים את נפשך" - בכל זאת שנינו "אפילו הוא [הקדוש ברוך הוא] נוטל", כדי ללמד שהנהרגים על קידוש ה' נשמתם ניטלת כביכול ע"י הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו.

"(ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל לְבַבְךָ."

כיצד מקיימים את הציווי בפס' הקודם ומגיעים לאהבתו? אומר רש"י שהתשובה לכך מצויה בפס' שלנו: "והיו הדברים האלה, שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו". אף ספר החינוך מצוה תיח מביא את הספרי שהביא רש"י אך מוסיף משפט חשוב: "שעם התבוננות בתורה תתישב האהבה בלב בהכרח". כלומר אין כאן רק עצה, אלא וודאי שזה יקרה.

הרמב"ם בספר המצוות מצווה ג' מציין דרך זו שכתב רש"י להגיע לאהבת ה', אך בהלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ב הוסיף דרך נוספת: "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול".

והנצי"ב על אתר הביא את דברי רב האי גאון שפירש שני דרכים אלו כדרך אחת בלבד. שרק ע"י "עסק התורה דווקא מועיל להכיר את מי שאמר והיה העולם הוא חכמת הבריאה, ולא הוב אותו יתברך, אבל כשאינו עוסק בתורה, אפילו לומד חכמת הבריאה אינו מוצא אהבה". משום שכל דבר נפלא שיראה בעולם, לא יתלה זאת במעשי ה', אלא יתלה זאת בדרכי הטבע שכביכול לא ה' פעלם.

"אֲשֶׁר אֲנִי מְצוֹךְ הַיּוֹם עַל לְבַבְךָ"

פס' ו' וז' עוסקים במצוות לימוד תורה ותיאור מרכזיותה של התורה בחיי האדם.

יש להבין מדוע כתבה התורה "אֲשֶׁר אֲנִי מְצוֹךְ הַיּוֹם עַל לְבַבְךָ", וכי על הציונים שלא נאמרו "הַיּוֹם" אין הדברים כך?! מסביר רש"י: "אשר אני מצוך היום - לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה, אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה".

כלומר כאן מצווה אותנו התורה שקיום המצוות וחשק לתורה צריך להיות בנו חי ונלהב מתוך אהבה לה' [שנצטוונו עליה בתחילת הפרשיה] ולא מתוך מצוות אנשים מלומדה. השגרה מעכבת את האדם מלהוציא את כוחותיו הטבעיים מהכח אל הפועל, ו"אם אין האדם משתדל לעלות מעלה מעלה על כרחו ירד מטה מטה" [הגר"א]. ועל רש"י זה כתב הרב דסלר בספרו מכתב מאליהו ח"ד עמ' 339:

"הנה ההרגל שאנו מתרגלים בדבר טוב הוא נכבד מאוד... אכן יש גם הפסד גדול בהרגל כל מה שמורגל האדם בו לא יעשה עוד רושם בליבו... למה לא נבחין אנו בניסים ההם ולמה אין פועלים ומשפיעים הם עלינו להתחזק באמונתו ולראות גדולתו וגבורתו?! למה רק בשביל ההרגל... כללו של דבר הטבע הוא נס מורגל... וזהו שאמרה תורה "הַיּוֹם" שיהיו בעינינו בכל יום כחדש שנתעורר כאילו אמרנום פעם ראשונה ולא היינו רגילים בה כלל".

"(ז) וְשִׁנַּנְתָּם לְבִנְיָךְ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלַכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ."

חז"ל מדייקים מכך שלא נכתב 'ולמדתם', אלא "וְשִׁנַּנְתָּם" - שהוא "לשון חדוד הוא, שיהיו מחודדים בפוך, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמור לו מיד". כלומר שהתורה באה לצוותנו שהלימוד יהיה כל כך מרכזי ועיקרי בחיינו עד "שיהיו מחודדים בפוך, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמור לו מיד".

וכותב הרב זצ"ל במאמרי ראי"ה עמ' 198: "חובת תלמודה של תורה הקבוע נלמד מ"ושננתם" שיהיו דברי תורה מחודדין בפוך... שמזה באה חובת השקידה בתורה, ללמוד תמיד יום ולילה לפי כחו. מובן שדבר זה יכול להתקיים רק ע"י תלמידי חכמים העוסקים בתורה בקביעות שהם שמים לילות כימים בעסק התורה, מה שאין כן במעמד התורה אצל האנשים שהם עוסקים בדרך ארץ [=עובדים לפרנסתם], שהם נתבעים בעיקר על קביעות עיתים לתורה" בוקר וערב, ואין נדרש מהם להגות בתורה יומם ולילה.

בדברי הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ח) רואים את גודל החיוב בעסק התורה: "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין שהיה בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה, ביום ובלילה". בטעם מצווה זו כתב ספר החינוך מצוה טיט: "כי בלמוד ידע האדם דרכי השם יתברך, וזולתו לא ידע ולא יבין ונחשב כבהמה".

מופיע באיכה רבה שע"י המפגש עם דבר ה' בלימוד התורה, האדם מטיב את מעשיו ומידותיו: "הלואי אותי עזבו ותורת שמו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב".

"לְבִנְיָךְ"

האם חובת לימוד תורה היא רק לבניו בלבד? מביא רש"י את דברי חז"ל: "לְבִנְיָךְ - אלו התלמידים. מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים...". ואומר הרב זצ"ל שלמרות שהכוונה לתלמידים, בכ"ז כתבה תורה "לְבִנְיָךְ" כדי "להורות שלא רק הידיעה בעלמא צריך להשפיע על התלמידים, כי אם טבע חדש ורוח חדשה, כאילו נולדו מחדש, ובזה הם בנים ממש שמביאים לעולם הבא" [אוצרות הראי"ה ג 33]. כוונת הרב לומר - אמנם "אביו הביאו לעולם הזה" אך "רבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא" [משנה מסכת בבא מציעא פרק ב משנה יא], וא"כ גם רבו הוא אביו [מבחינה רוחנית].

הכתב והקבלה אומר שהצווי של "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבָנֵיךָ" הוא ביאור אל מאמר ואהבת, כי האוהב יפרסם לכל מעלות אוהבו, וכמ"ש רבותינו ואהבת את ה' אלוקיך- אהבהו על הבריות".

"וְדַבַּרְתָּ בָּם"

התורה מצווה אותנו להיות דבקים בתורה כדברי רש"י: "שלא יהא עיקר דבורך אלא בם. עשם עיקר ואל תעשם טפל" והאדם צריך לעסוק בהם **"בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ"**.

"וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ"

מכאן דרשו חכמים, שמצוה לקרוא את קריאת שמע פעמיים בכל יום: "בשכבך" - בזמן שכיבה, "ובקומך" - בזמן קימה, כלומר: בערב ובבוקר. מובא בטור הלכות קריאת שמע בשם רב עמרם, שאדם יקרא את קריאת שמע כפי שקוראים כתב ציווי חדש של המלך לבני מדינתו. עליו לחשוב בלבו שאילו מלך בשר ודם היה שולח כתב ציווי חדש, בודאי שכל בני המדינה היו קוראים אותו באימה ובראה, ברתת ובזיע. קל וחומר לקריאת שמע שהיא כתב ציווי של מלך מלכי המלכים.

בטעם המצווה כתב ספר החינוך מצוה תכ: "משרשי המצוה, שרצה השם לזכות עמו שיקבלו עליהם מלכותו ויחודו בכל יום ולילה כל הימים שהם חיים, כי בהיות האדם בעל חומר נפתה אחר הבלי העולם ונמשך לתאוותיו צריך ... זכרון תמידי במלכות שמים לשמרו מן החטא".

"(ח) וְקִשְׁרַתֶּם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ".

התפארת יהונתן [אייבשיץ] כותב "תפילין של יד הוא כדי לעורר לכשרון המעשים והפעולות שהם ביד, ותפילין של ראש לעורר עיני ולימודי הטוב לשם שמים ודבר מחשבות המוח..." ומסביר הרב קוק זצ"ל בקובץ א קסא כיצד התפילין משפיעות על האדם: "התפילין ... יש להם סגולה לחקוק בנפש המניח אותם את התמצית של אותם הדברים הנאמרים בהם. האותיות פועלות את פעלם על החקיקה הנפשית, התמצית הרוחני הפנימי, שהוא תכלית הדברים של הפרשיות הללו".

"(ט) וְכִתְבֶתֶם עַל מַזְזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ".

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה פרק ו הלכה יג כותב ש"חייב אדם להזהר במזוזה" ובגודל התועלת בקיום מצווה זו כתב "כל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקדוש ב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיתו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים".

ספר החינוך מצוה תכג

"משרשי המצוה להיות זכרון לאדם באמונת השם בכל עת בואו לביתו וצאתו".

"(ח) וְקִשְׁרַתֶּם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: (ט) וְכִתְבֶתֶם עַל מַזְזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ".

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מג עמוד ב

"חביבין ישראל שסיבבן הקדוש ברוך הוא במצות, תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן... רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק שלא יחטא".

לתוספת ביאור נביא את דברי ספר החינוך במצוה תכא שהאריך לבאר הדבר:

"לפי שהאדם בהיותו בעל חומר ימשך בהכרח אחר התאוות, כי כן טבע החומר לבקש כל הנאות אליו והערב כסוס כפרד אין הבין, אם לא שהנפש שחננו הא-ל תמנענו לפי כחה מן החטא. ומאשר תשכון [=הנפש] בגבולו [=של הגוף] שהיא הארץ, ורחוקה מאד מגבולה [=מקום מגוריה] שהיא השמים, לא תוכל [=הנפש] לו [=לגוף] ויגבר כחו עליה תמיד, לכן היא צריכה על כל פנים להרבה שומרים לשומרה

משכנה הרע [הגוף] פן יקום עליה ויהרגנה אחר היותה בגבולו ותחת ידו. ורצה המקום לזכותנו אנחנו עם הקודש, וציונו להעמיד שומרים גבורים סביב לה, והם שנצטוונו לבל נפסיק דברי תורה מפינו יומם ולילה, ושניתן ארבע ציציות בארבע כנפות כסותנו ומזוזה בפתחינו והתפילין בידינו ובראשינו, והכל להזכירנו למען נחלל מעושק ידינו ולא נתור אחרי עינינו ואחרי יצר מחשבות לבנו".

כלומר- דרכת ה' היא שנהיה עסוקים בדברי תורה בכל מקום ויהיו לנו אזכורים רבים למצוות ה'- על ידינו וראשנו ועל מזוזות ביתנו ובשערינו.

י'-טו': טוב הארץ שיינתן לישראל ללא עמל עלול לגרום לשכחת ה' ולעבודה זרה-

כהקדמה להמשך כדאי להביא את דברי בעל העקידת יצחק האומר שפרשיה זו מופיעה לאחר פרשיית האיחוד, אשר בה ציווה על אהבת ה' ויחודו כאהבת הדוד והרעיה, והפס' הבאים: **"(י) וְהָיָה כִּי יָבִיאָךְ ..."** - זו ה'כתובה' שנותן הקב"ה לכנסת ישראל באהבת כלולתיה, ומזהירה על מוראו וכבודו **"(יג) אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ תִירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע"**, **"(יד) לֹא תִלְכֹּן אַחֲרֵי אֱלֹקִים אֲחֵרִים..."**, וכן **"(טז) לֹא תִנְסֹו אֵת ה' אֱלֹקֵיכֶם..."** שהנסיין מעכב ומבלבל האהבה השלימה, כי אהבת אמת אינה תלויה בשום דבר ולא בשום נסיון אם יעשה אם לא יעשה.

"(י) וְהָיָה כִּי יָבִיאָךְ ה' אֱלֹקֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתֵת לָךְ עָרִים גְּדֹלוֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא בְנִיתָ."

מפס' זה אנו רואים את החסד הגדול שעשה ה' לעמ"- שלא רק שהוא נוחל ארץ טובה כפי שמוזכר בפס' ב', אלא גם ארץ מיושבת ב**"ערים גדלות וטובות"** ערים המיועדות כבר למגורים ללא צורך לעמול ולבנות אותם, ומלבד היותם **"ערים גדלות"** היכולות לאכלס מספר רב של תושבים, אלא אף **"טובות"** כלומר: "טובות בסידורים הפנימיים שלהם, אספקת מים וקרבת מקורות מזון, דריכות מתאימות ועוד" [דעת סופרים על אתר]. ולא נזקקו לבניה וסידור ערים כמי שיורש שטח חדש.

ויש במציאות זו חסד מיוחד כדברי האלשיך דברים פרק ו פס' י': "גדולות וטובות ולא נתוצות כדרך עיירות הנכבשות במלחמה, שעל ידי כובד מלחמה יתקלקלו בניניה. אך אתה תראה ערים גדולות וטובות אשר לא בנית, כי אם כבשת אותן שלמות וטובות, שלא הוצרכת לבנות הנהרסות".

פרשיה זו באה לחזק אותנו במצוות אהבת ה' המופיעה בפרשה הקודמת פרשת שמע כפי שמופיע בפנים יפות על אתר: "נראה ענין פרשה זו לפי פשוטו שאמר מרע"ה לישראל שישמו אל לבם הטובות שעשה הש"י עמהם, דאף שכבר נשבע לאבותם לתת להם ולזרעם א", אך מה שנמצאו ערים גדולות מלאים כל טוב ויתר הטובות ע"ז לא הבטיח לאבותיהם אלא מתנה".

ממשיכה התורה לתאר את גודל הטובה שינחלו בנ": **"(יא) וּבְתִים מְלֵאִים כָּל טוֹב אֲשֶׁר לֹא מְלֵאתָ וּבְרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא חֲצַבְתָּ כְרָמִים וְזִיתִים אֲשֶׁר לֹא נָטַעְתָּ וְאָכַלְתָּ וּשְׁבַעְתָּ"** ואומר הדעת סופרים: "ארץ כנען היתה עשירה. תושביה ישבו מאות שנים במקומם ושיכללו את בתיהם והכינו כל הנדרש" כפי המפורט בפס'.

ומעיר האלשיך על פס' יא': **"כְרָמִים וְזִיתִים"**, אשר אין שני אלה בכלל חלב ודבש. כי אין ענינם שומן ומתיקות, כי אם רבוי שופע תירוש ויצהר, אשר שמחה וטוב לב אשר תהיה שבע רצון, לא תצטרך לאכול הרבה כדי לשבוע, כי אם ואכלת שיעור אכילה שיהא כזית, מיד ושבעת, וזהו **"וְאָכַלְתָּ וּשְׁבַעְתָּ"**.

ניכרת ההדגשה בפס' אלו: **"(י) ... אֲשֶׁר לֹא בְנִיתָ: (יא) ... אֲשֶׁר לֹא מְלֵאתָ ... אֲשֶׁר לֹא חֲצַבְתָּ ... אֲשֶׁר לֹא נָטַעְתָּ..."** מסביר האלשיך בפרק ח' כ': "היושב בבתיים אשר לא בנה מתגאה יותר כאומר למעלה **"וּבְתִים מְלֵאִים כָּל טוֹב אֲשֶׁר לֹא מְלֵאתָ"**, אך מה שאדם יגע ובונה אינו מתייהר בו". ומתוך הגאווה אדם עלול יותר למרוד בקב"ה. ולכן אומרת כאן התורה: **"(יב) הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֵת ה' אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: (יג) אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ תִירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע"**. ואומר הבכור שור: "אע"פ שיבואו לך כל הטובות הללו בלא טורח, יש לך לירא את הקב"ה, שלא יתנה לך אלא על מנת שתעבד הקב"ה". כלומר על האדם לשים לב שהשפע שה' משפיע עליו מגמתו

לסייע לו בעבודת ה', לכן יש להיזהר ביותר ששפע זה עצמו לא יגרום לו למרוד בקב"ה מתוך שכחת ה'. וכן דווקא כאן מזהירה התורה: "את ה' אלקיך תירא" כדברי הרמב"ן "אחר שצוה באהבה יזכיר ליראה אותו, שלא יחטא ויענש". "ולכן את ה' אלקיך תירא כי כל הצלחתך תלויה ממנו, ואתו תעבד אחר שהוא פדה אותך מבית עבדים א"כ אתה עבד שלו" [לשון המלבי"ם על אתר].

לצערנו אזהרות אלו לא העילו די הצורך כפי שמתואר בנחמיה פרק ט: "כג) ובניהם הרבית פלכבי השמים ותביאם אל הארץ אשר אמרת לאבותיהם לבוא לרשת: (כד) ויבאו הבנים ויירשו את הארץ ותקנע לפניהם את ישיבי הארץ הפנענים ותתנם בידם ואת מלכיהם ואת עממי הארץ לעשות בהם כרצונם: (כה) וילכדו ערים בצרות ואדמה שמנה ויירשו בתים מלאים כל טוב ברות חצובים כרמים וזיתים ועץ מאכל לרב ויאכלו וישבעו וישמינו ויתעדנו בטובך הגדול: (כו) וימרו וימרדו בך וישלכו את תורתך אחרי גוים ואת נביאיך הרגו אשר העידו בם להשיבם אליך ויעשו נאצות גדולות".

לעורך/ הרב עמוס- הקטע הבא אני מסתפק אם להביאו... "ועשית כחכמתך"...

חז"ל לומדים מפס' אלו: "ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאה... כרמים וזיתים אשר לא נטעת". דרשו רז"ל: (חולין יז א) אפילו קותלי דחזירי, אפילו כרמים נטועים ערלה, הכל התיר להם, וכן היה דין תורה שהותרו כל האסורים ביוצאי מלחמה עד שבע שנים שכבשו" [לשון רבינו בחיי על פס' יא']. בטעם הדבר ראיתי שכתב בעל ה"פנים יפות" זה לשונו: "הנה כבישת א"י [הוא] להסיר טומאת עמים מקרב הארץ ולהכניסו לקדושה, והנה עצם א"י נתקדש ע"י האבות שהתגוררו בה וזכו בה, אבל הבתים וכרמים שבנו ונטעו האומות נתטהרו ונתקדשו ע"י שכבשו ישראל אותם, בוא וראה שאחז"ל [חולין יז א] ובתים מלאים כל טוב היינו אפילו כדלי דחזירי שהם דברים האסורים לישראל מפני גודל טומאתם שאין ישראל יכולין לתקנו באכילתם ולכך נאסרו, אפ"ה בשעת כבושה שנכנע מאוד הטומאה היו יכולין לתקן אפילו דברים האסורין, ע"ז אמר שלא יבטחו בו שלאחר שאכלו ושבעו פן יסיתו לאחר שכבשו אותם לשכוח את ה' ח"ו".

יד'- טז': איסור ע"ז:

"(יד) לא תלכון אחרי אלקים אחרים מאלקי העמים אשר סביבותיכם:

שהצלחתך מעל גדרי הטבע לא תגרום לך לטעות כדברי המלבי"ם: "שבהיותך מצליח פתאום תאמר שזה בא מן המזל ומערכת השמים".

"(טו) כי אל-קנא ה' אלקיך בקרבך פן יחרה אף ה' אלקיך בך והשמידך מעל פני האדמה".

להדגיש בפני התלמידים את הביטוי המרום: "ה' אלקיך בקרבך ומתוך אומר המלבי"ם, אם לא תקיים מצוותיו: "יחרה אף ה' אלקיך בך". מדוע? "באשר אלקיך הוא בקרבך והוא לבדו שופע עליך כל הטובות האלה בהשגחתו, א"כ הוא אל קנא כבעל המקנא לאשתו המתפרנסת ממנו ותלך אחרי מאהביה, ואינך דומה להעמים שסביבותיך שאין השם בקרבם והם תחת משטרי הכוכבים ולא יקנא בם".

יז-יט הציווי לעשות הישר והטוב והגמול על כך

"(טז) לא תנסו את ה' אלקיכם כאשר נסיתם במסה: (יז) שמור תשמרון את מצות ה' אלקיכם ועדתיו וחקיו אשר צוה".

אומר רש"י "במסה - כשיצאו ממצרים שנסוהו במים, שנאמר (שמות יז, ז) היש ה' בקרבנו". בנסיון ה' יש קשיות הלב כנאמר בתהלים פרק צה: "(ח) אל תקשו לבבכם כמריבה כיום משה במדבר: (ט) אשר נסונו אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי". כלומר אין לנו להרהר אחר ה' ולבדוק את כחו והשגחתו עלינו מכיוון שכבר "ראו פעלי" במכות במצרים ועל הים וכו'... ואומר בעל הפנים יפות על אתר שמשה ראה צורך מיוחד לומר זאת דווקא לדור הנוכחי "זאת אמר לבני דורו, ולפי שידע משרע"ה

שירידת המן היה בזכותו ומיד יפסוק המן במותו ולא ידע במה יסתפקו ויזונו עד זמן הקרבת עומר" וחשש שכשיפסק המן ינסו את ה' בדבר.

הבכור שור מסביר שיש כאן הדרכה באיזה אופן לקיים את המצוות: "לא תנסו – כלומר כשתעשה המצוות, לא תעשה בשביל נסיון, כאדם שאומר אעבוד ואראה אם יפרע לי טוב, ואם לאו אפרוש, שאם כן אין כוונתך לשמים ואין תועלת במצותיך. אך אעבוד מאהבה "אֲשֶׁר צִוְּךָ [פס' יז]".

יש להזכיר לתלמידים שכשמנסים את הקב"ה היש ה' בקרבנו, ולא זוכרים את גודל הטובות שה' עושה לנו, דווקא אז ה' מסתיר פניו מאתנו כדברי רש"י על פס' ז' ח' בשמות פרק יז: "ז) וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסָּה וּמִרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתֵּם אֶת ה' לֵאמֹר הִישׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין: (ח) וַיָּבֵא עֲמֶלֶק וַיִּלְחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִים".

"(ח) ויבא עמלק וגו' - סמך פרשה זו למקרא זה, לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים (פסוק ז) היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ ואומר, אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נתן לו, וכן שניה וכן שלישית, פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן ראית את אבא. אמר לו אביו איך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו".

"(יח) וְעֵשִׂית הַיֵּשֶׁר וְהַטוֹב בְּעֵינֵי ה' לְמַעַן יֵיטֵב לְךָ וּבָאתָ וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם: (יט) לְהַדְּף אֶת כָּל אֹיְבֶיךָ מִפְּנֵיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' ".

חשוב מאוד להביא בפני התלמידים יסודים חשובים מאוד המופיעים בדברי הרמב"ן על אתר:

"על דרך הפשט יאמר תשמרו מצות השם ועדותיו וחקותיו ותכוין בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד". ולא כדי למצוא חן בעיני אחרים. ואין צורך למצוא חן בעיני אחרים על מנת שייטיבו לך "כי בעשותך הטוב בעיניו ייטב לך, כי השם מטיב לטובים ולישרים בלבותם".

ממשיך הרמב"ן ואומר: "ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין. והכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמרו חקותיו ועדותיו אשר צוך, ועתה יאמר גם באשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר:

וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל (ויקרא יט טז), לא תקום ולא תטור (שם פסוק יח), ולא תעמוד על דם רעך (שם פסוק טז), לא תקלל חרש (שם פסוק יד), מפני שיבה תקום (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין...".

כלומר- התורה בציוויה באה להראות לאדם מה רוחה וכוונתה, ולא נתכוונה לומר רק את הציווים הללו עשה ותן לא, שא"כ עלול האדם להיות נבל ברשות התורה, אמנם זה נראה ברשות התורה, שהרי התורה לא ציוותה על כך. אך וודאי וודאי שאין זה רצונו של ה'. והסיבה שלא כתבה זאת התורה מפני " שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו", והאדם צריך להסיק ממה שכתוב את מה שלא כתוב. ונאמר במסכת בבא מציעא דף ל עמוד ב "לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה". ולא עשו לפנים משורת הדין. ובעל הפנים יפות מבאר יותר את סיבת חורבן ירושלים בגלל שלא נהגו בה לפנים משורת הדין: "אחז"ל שבכלל מצוה זו שצריך אדם לעשות לפנים משורת הדין כמ"ש [ב"מ ל ב] לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה, ועיניו אף שהתחייבו גלות בעונותיהם, אם היו מתנהגים לפנים משורת הדין לא היה הקדוש ברוך הוא מדקדק עליהם במדת הדין, והיה מסלק מלפניו כל המסטינים והמקטרגים עליהם והיה עושה עמהם במדת החסד לפנים משורת הדין".

רצוי שהמורה ירחיב בדבר בדוגמאות- שאין לעקוף בתור בסופר וכו'...

הרש"ר הירש את אתר מפרט מה כוונת התורה ב" **הַיִּשָּׁר וְהַטּוֹב** ": "(יח - יט) ועשית הישר והטוב בעיני ה' וגו'. "הישר" בעיני ה' הוא מה שמתאים למהות שלך ושל שאר בני האדם; "הטוב" בעיני ה' הוא מה שמתאים לתכלית שה' קבע לעולמו. אם תעשה את "הישר והטוב", תהיה רצוי בעיני ה' וירשת את - הארץ, שעושרה תואר לעיל, ואויב לא ינשל אותך מנחלתך. בעשותך את הטוב תהיה ראוי לארץ, ובעשותך את הישר תזכה למעלה רוחנית שתשים לאל את חשיבות אויבך".

יש להמחיש לתלמידים את מרכזיות ציווי זה מעצם זה שהגמרא בעבודה זרה דף כה עמוד א שספר דברים כולו נקרא ספר הישר על בסיס ציווי זה. וזה לשון הגמרא: "מאי ספר הישר? ... ר"א אומר: זה ספר משנה תורה, ואמאי קרו ליה ספר הישר? דכתיב: [דברים ו] ועשית הישר והטוב בעיני ה' ". חשוב לציין שחוץ מהפס' שלנו ישנם עוד חמש מקומות בחומש דברים בהן מצווה התורה לעשות הישר בעיני ה' [פרק יב כח, פרק יג יט, פרק יב כה, פרק יג יט, פרק כא ט].

כ-כה מצוה לספר לבנים על יציאת מצרים כבסיס ליראת שמים ולקיום כל המצוות

"(כ) כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם".

בעל ה"אזניים לתורה" מסביר שכאן מפרטת התורה את אופן קיום המצווה של "**וּשְׁנַנְתֶּם לְבַנְיָךְ**" מה תלמד אותו ותאמר לו? "**(כא) וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: (כב) וַיִּתֶּן ה' אוֹתוֹת וּמִפְתִּיִם גְּדֹלִים וְרַעִים בְּמִצְרַיִם בְּפָרְעָה וּבְכָל בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: (כג) וְאוֹתוֹנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הַבִּיא אֶתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: (כד) וַיֹּצִיאֵנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחֵיתָנוּ כִּהְיֹם הַזֶּה".**

מסביר הרמב"ן על פס' כ' את טורף הפס' אלו הבאים: "הנה ראוי לנו לתת כבוד לשמו, כי הוא בוראנו ואשר הגדיל חסדו עמנו, ויצונו לעשות את החקים האלה הנזכרים בעדות חקים ומשפטים, ליראה אותו בעשותנו העדות זכר לנפלאותיו, לטוב לנו בעשיית החקים כי טובים הם, אין בהם חק שתהיה בו רעה כלל, אף על פי שלא נתברר טעמם לכל, לחיתנו כהיום הזה במשפטים, כי בכללם נחיה, וכלם טובים אין בהם רעה כלל, אבל כלם גורמים חיים טובים בסוף. והנה אנחנו חייבין לעשות רצון הבורא, שהוא אלקינו ואנחנו עמו וצאן ידיו, ואין בכל מצותיו רק טוב. ועוד שתהיה לנו צדקה לפני ה' אלקינו, ויתן לנו שכר טוב בעשיית כל המצות האלו".

"(כד) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה"

הבכור שור: "כדי שנזכור הטובה ונירא אותנו. ולא להנאתו צוה, כי אינו צריך לכל אלה, כי אם להנאתנו ולהחיתנו".

"(כה) וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו".

אומר החזקוני שמופיעה כאן המשך התשובה לבן: "כי ישאלך בנך מחר, אמור לו וצדקה תהיה לנו כלומר שכר גדול נקבל על זאת. כדי להמשיך לבו ליראת שמים". אך השכר הגדול מובטח דווקא אם נקיים המצוות "**כְּאֲשֶׁר צִוְּנוּ** פירוש לא לצד שום פניה אלא לעשות מצות ה' ... שזה הוא עשות המצוה באהבה שלמה" [דברי האור החיים על אתר] כלומר כל אנו צריכים לשנן ולהדריך את בננו- לקיים המצוות באהבה.

ומדוע השכר על קיום המצוות נקרא "**צְדָקָה**"? הרמב"ן על פס' כ' משיב: "קרא גמול המצות "צדקה", כי העבד הקנוי לרבו שהוא חייב לעבוד אותו, אם יתן עוד שכר בעבודתו צדקה יעשה עמו".

פרק ז':

פרק ז' [פס' א'- יא'] עוסק באיסור לישראל לכרות ברית לעמי הארץ ולהתחתן אתם. התורה מנמקת את סיבת האיסור בתיאור גדלותם של ישראל וגודל האהבה של ה' לעמו.

"(א) כי יביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסים שבעה גוים רבים ועצומים ממך".

הנצי"ב מסביר את ביטוי "כי יביאך" - "בתחילת ביאה" כלומר אל תתעכב בקיום הצווי המופיע בפס' הבאים, אלא עשהו מיד ללא עיכוב.

למרות שהיו "שבעה גוים רבים ועצומים ממך" בארץ כנען, בכ"ז נתנם ה' בידינו. כדברי הפס' הבא:

"(ב) ונתנם ה' אלקיך לפניך והכיתם החרם תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם".

ה' נותן אותם בידינו. אך יחד עם זאת הוא דורש מעמ"י להשתמש בעליונות המלחמתית ל:"החרם תחרים אתם לא תכרת להם ברית".

חז"ל לומדים מצווי זה של "ולא תחנם" לימודים רבים. וזה לשון רבינו בחיי "מלה זו דרשוהו רז"ל על פנים רבים: מלשון חן, ומלשון חניה, ומלשון חנם, מלבד פשוטו שהוא לשון חנינה, כאלו אמר: לא תחון אותם, והוא שדרשו במסכת ע"ז: (כ א) לא תחנם, לא תתן להם חן, אסור לו לאדם שיאמר: כמה נאה גוי זה, שנאמר: לא תחנם, קרי ביה לא תחנם, החי"ת בחיר"ק. ועוד דרשו בו: לא תחנם, לא תתן להם חניה בקרקע שאסור למכור להם קרקע בארץ ישראל שזה יהיה סבה שיתישבו שם, והתורה אמרה: (שמות כג, לג) "לא ישבו בארץ פן יחטיאו אותך ליי", קרי ביה לא תחנם, התי"ו בפת"ח והחי"ת בשו"א ופת"ח. ועוד דרשו בו: לא תחנם, לא תתן להם מתנת חנם, קרי ביה לא תחנם, החי"ת בפת"ח והנו"ן בדגש".

כלומר נסכם לתלמידים את שלושת האיסורים הנלמדים מ"לא תחנם":

- א. לא לתת להם חניה בארץ.
- ב. לא לתת להם חן.
- ג. לא תתן להם חנינה- לרחם עליהם.

מלימודים אלו לומד רבינו בחיי יסוד גדול וזה לשונו: "ולמדנו מכאן כמה גדול כח התורה שהיא נדרשת לכמה טעמים עד שאפילו תיבה אחת היא מתפרשת לכמה עינים לפי הנקוד, ובהתנועה הנקודתית תתנועה התיבה, כי האותיות הן הגוף והנקוד הוא הנפש... וידוע כי אין לגוף תנועה בלתי הנפש, ובהתנועה הנפש יתנועה הגוף לכל פנים ולכל צד, כן הנקודה באותיות התורה בהשתנות הנקוד ישתנה הענין, ולכך היה הענין מוכרח בספר תורה שיהיה בלתי מנוקד כדי שתתפרש התורה לכמה פנים מבלתי כוונת הפסוק, ומכאן יתבאר לך כח השם הגדול באותיותיו כי ישתנה עינינו לפי השתנות נקודו...".

בספר החינוך מצוה תכו הסביר בטעם איסורים אלו כך: "משרשי המצוה... בהמנענו במחשבה ובדבור ממצוא בעובדי עבודה זרה תועלת וכן, הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם ומלרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים".

ישנה הסתברות גבוה שתלמידים לא יבינו מדוע ה' הרחמן מדריך אותנו להתנהג עם שבעת העממין יושבי הארץ באופן שכזה. לכן כדאי להביא בפניהם את דברי הרב קוק באיגרותיו [עמ' 47]: "שבע אומות- אשר היום, אחרי אשר היד האלוקית הפיצה את ענני מאפליה אלה לכל עבר, לא נוכל גם לצייר את עומק הרשעה שהיה מאוחד כבר עם כל תכונת נפשם... אתה יקירי שואל: למה התייחסו אליהם באכזריות? לא נוכל לצייר, כמה חשוך ושפל היה העולם, לולא האכזריות הזאת שלנו!". כלומר היום אין לנו יכולת לעלות על דעתנו רשעות שכזאת שמתנקזת למקום אחד, משום שה' פיזר אותם

בעולם ב"ה, לכן אין לנו מושג על רמות רשעות שכאלו, ורמות רשעות אלו היו מצויים בשבע עממין ולכן נצטוונו לאבדם ולא לטובתנו אלא גם לטובת שאר הגויים הנהנים מאיבודם. כדברי פנים יפות דברים פרק ז פס' א': "ז' אומות שהם שורשי הטומאה של שבעים אומות אין תקנה אלא להחרימם".

חובת ההשמדה של גויים אלו מנומקת בפרק ט פסוק ה: **"בְּרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה"** ואומר האור החיים שם: "שזולת הרשע לא היה ה' גוזר עליהם (לקמן כ' ט"ז) לא תחיה כל נשמה".

הרצי"ה הבהיר את הדבר בשיחותיו על ספר שמות עמ' 170: "לגבי שבעה העמים נאמר 'לא תחיה כל נשמה', אבל זה רק במסגרת מצוות כיבוש הארץ. זאת הארץ המיוחדת ששייכת לאברהם אבינו שהכיר את בוראו, וזרעו צריך להיות שריו בה בטהרת הקודש, ועל כן יש לנקות את א"י מע"ז. המלחמה עם שבעה העממים היא בגלל היותם מחזיקים בע"ז... אם הם עוזבים את עבודתם הזרה, ואינם פוגעים בממשלתנו ובבעלותנו על הארץ הזאת- ישנה אפשרות שהם יחיו בתוכנו כמיעוטים. וכן הציע בפניהם יהושע שתי אפשרויות אלה באגרות ששלח להם".

למורה המלמד פרשה זו בשנת השמיטה, אולי כדאי להכניס את התלמידים למחלוקת בין הפוסקים על אילו אומות מדבר הפס' [ויש לכך השלכה לענין היתר מכירה בשמיטה]:

- א. שבעה עממין בלבד [ר"י פערלא בדעת הרס"ג ל"ת יג' יד' ועוד].
- ב. כל האומות כולן [תוס' ע"ז ב, רמב"ם ה' עכו"ם פ"י ה"ו ועוד].
- ג. כל האומות העובדות ע"ז [מאירי ע"ז כ א ועוד וכך פסק הרב קוק במשפט כהן סי' סג' לענין היתר מכירה בשמיטה].

"(ג) וְלֹא תִתְחַתְּן בָּם בְּתַךְ לֹא תִתֵּן לִבְנֵי וּבְתוֹ לֹא תִקַּח לְבָנָךְ:"

הפנים יפות בפרשיה המקבילה לפרשיה שלנו בשמות פרק לד פס' יז מביא את דברי הרמב"ן שם: "כמ"ש הרמב"ן שהוא נמשך לאזהרת לא תכרת להם ברית, כי עבירה גוררת עבירה בתחילה לאכול מזבח ואח"כ יגרום להתחתן בהן, ואח"כ לעבוד ע"ז לעשות אלהי מסכה". ודבריו שם מסבירים היטב את ההדרגתיות המופיעה בפס' שלנו: פס' ב' - איסור כריתת ברית, ג' - איסור חתנות וד' - איסור ע"ז.

"(ד) כִּי יִסִּיר אֶת בְּנֵי מִאֲחֵרֵי וְעַבְדוּ אֱלֹקִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מֵהָר."

פס' אלו מלמדים אותנו על איסור נישואין עם הגויים. בהקשר פרשיה זו לקודמתה כתב הרש"ר הירש:

"כי יביאך וגו'. הפרשה המסיימת את הפרק הקודם עסקה בחינוך הבנים. על יסוד הנסיון ההיסטורי של עברנו עלינו להוריש לבנינו את חובת שמירת התורה, וחובה זו תהיה תפקיד החיים של כל הווה וכל עתיד. אולם האפשרות להוריש את התורה ולחנך את בנינו לתפקיד חיינו היא בטלה מעיקרה... אם יצאו מבטן אם לא - יהודיה ויולדו על ברכי אב לא - יהודי... אם נישואין וחיי משפחתנו חדורים יסודות לא - יהודיים. הנה זו הסכנה הנשקפת לייעודנו בשורש כל עתידנו, והפסוקים הבאים נועדו לקדם את פני הסכנה הזאת". משום שהתורה נקלטת ושייכת רק לזרע קודש של ישראל.

אומר המדרש הגדול שה' ממחר להפרע על ע"ז יותר מן הכל. לכן אומרת התורה: **"וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מֵהָר"**.

"(ה) כִּי אִם כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתְּצוּ וּמִצְבֹּתֵיהֶם תִּשְׁבְּרוּ וְאֲשִׁירֵיהֶם תִּגְדַּעוּ וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ."

יש להסביר לתלמידים את הסיבה שהכתוב מחלק באופן איבוד המזבחות והמצבות - **"מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתְּצוּ וּמִצְבֹּתֵיהֶם תִּשְׁבְּרוּ"**. סיבת השוני נובעת ממצאות המזבחות והמצבות. כדברי רש"י: "מזבחותיהם - של בנין: מצבותם - אבן אחת". כלומר- המזבח בנוי מכמה אבנים המחבורות זו לזו במלט וכו'... ואם יהיה ציווי לשוברם בלבד, עלול האדם רק לפרק את החיבור בין האבנים ולהניח את

כל האבנים שלימות בצד. מציאות זו מסוכנת משום שאדם יכול לחזור ולבנות מאבנים אלו שוב מזבח לע"ז- לכן נצטוונו לנצוץ את המזבח לגמרי. ואילו מצבה שהיא מאבן אחת, שבירה בעלמא [אפילו לשוברה לשני חלקים בלבד] כבר מבטלת אותה מלהיות מצבה.

כעת התורה נותן טעם לאיסור המופיע בפס' ג': **"ולא תתחנן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך:"** משום ש"אין ראוי שתחלל קדושתך להוליד זרע פסול" [ספורנו] שהרי "ו) כי עם קדוש אתה לה' אלקיך בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה".

המלבי"ם מדייק בלשון הפס' **"עם קדוש אתה לה' אלקיך ... להיות לו לעם סגלה מכל העמים"**

"יש הבדל בין עם קדוש ובין עם סגלה, שסגולה היא דבר החשוב מצד הבחירה דבר שיקר בעיניו מצד שמוצא חן לפניו, ועם קדוש הוא בעת יתקדשו ויתעלו מצד קדושת מעשיהם, ועז"א שאתה עם קדוש מצד קדושת המעשים, וחוץ מזה בחר ה' אלקיך מצד הבחירה להיות לו לעם סגלה, ומצד שני אלה הענינים צריך אתה להתרחק מן העמים עובדי אלילים".

"(ז) לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים: (ח) כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבעה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם ביד חזקה ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים."

הרמב"ן על פס' ו' אומר: **"חשק - שנקשר עמכם בקשר אמיץ שלא יפרד מכם לעולם... ויבחר בכם - מכל העמים שתהיו אתם סגולה ונחלה לו... כי מאהבת ה' אתכם - בחר בכם, שראה אתכם ראויים להתאהב לפניו ונבחרים לאהבה יותר מכל העמים"**.

כלומר אומר הרמב"ן אילו היה כתוב רק: **"בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגלה מכל העמים"** [פס' ו'] היה אפשר לחשוב "כי הבחירה בכל מקום ברירה מן האחרים" [לשון הרמב"ן כאן], כלומר מבין כל העמים, ישראל הם הכי פחות גרועים לכן בחר בהם. לכן כתב **"חשק ה' בכם"** כלשון הרמב"ן: **"שנקשר עמכם בקשר אמיץ שלא יפרד מכם לעולם"** והרחיב זאת הנצי"ב בפס' ז': **"חשק משמעו שמוצא בו קורת רוח וטוב לעמוד לפניו, וכך הקב"ה חשק בישראל באמת"** וה' לא בחר "במובחר שמוצא אע"ג שאינו כ"כ טוב בעיניו אך שאינו מוצא טוב ממנו" [הנצי"ב שם] אלא בעצם בחירת ה' בעמ"י הוא יוצר אותם להיות מעולים ומשובחים.

והמהר"ל בנצח ישראל מאריך לבאר שאין בחירתם של ישראל תלויה במעשיהם, אלא בבחירתו של רבש"ע יש כאן יצירה חדשה של **"עם זה יצרתי לי תהלתי יספרו"** (ישעיהו פרק מג פסוק כא) בין כל יצירותיו של בורא עולם. וגם אם יקום ח"ו דור שלא שומר כלל את מצוות התורה, אין זה יבטל ח"ו את הבחירה כלל וכלל.

רבינו בחיי דברים פרק ו' פסוק ה' אומר **"שמעלת החשק גדולה ממעלת האהבה... שהרי האוהב הוא מי שאוהב הדבר האהוב ולעתידי תשתכח ממנו האהבה, כגון בעת האוכל או בעת השינה, אבל מי שחושק אין מחשבתו נפרדת מן החשוק כלל, ואפילו בעת שיאכל יזכרנו, גם בעת השינה יראנו בחלום"**. עד כמה גדולה מעלת החשק של הקב"ה בישראל.

"(ט) וידעת כי ה' אלקיך הוא האלקים הא-ל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור".

הרשב"ם אומר שפס' ט' מהווה השלמה לנאמר בפס' ח' שה' אוהב אותנו ומקיים את השבועה לאבות "שמא תאמרו הואיל ונשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ למה נזקק עוד לשמור מצוותיו כי יעשה מה שהבטיח מכל מקום. על זאת אני משיב לכם כי אם לא תשמרו מצותיו לא תירשו את הארץ, והוא לא יעבור על שבועתו, כי זו היא מידתו, שומר וממתין הברית והחסד שנשבע לאבות לקיים מה שהבטיחן עד אלף דור לאותו דור שיהיו אוהביו ושמרי מצותיו" כלומר ה' דואג לכך שלמרות גודל אהבתו של ה' לעמו ושבועתו לאבות, הוא לא יאפשר שאהבה זו תטשטש את הדרישה מעמ"י לקיום המצוות.

בפרק הקודם ציוותה התורה על מצוות אהבת ה' ויראתו- שהינם שני אופני עבודת ה'. בפס' אלו התורה מפרטת את גודל אהבת ה' לעמו, כגון: פס' א'- " וְנָשַׁל... גוֹיִם רַבִּים וְעַצְמוֹת מִמֶּךָ", ופס' ז'- ח': " (ז) לֹא מִרְבֶּכֶם מְכַל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בְּכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם כִּי אַתֶּם הַמֵּעֵט מְכַל הָעַמִּים: (ח) כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם". ואומר על כך הבכור שור פס' ח': "בשביל כך אתם חייבים לאהוב אותו ולשמור מצוותיו". כמו כן באה כאן התורה להבהיר איזו עבודה רצויה יותר בעיני ה'- אהבה או יראה. וזאת ניכר מפס' ט' "וַיִּדְעַתְּ כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֶׁמֶר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאַהֲבִיו וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֵלֶיךָ דֹר" על פס' זה שואלים חז"ל ומביאים רש"י על פסוק ט' מדוע כאן ההבטחה על שמירת הברית היא רק "לְאֵלֶיךָ דֹר", ואילו, בעשרת הדיברות נאמר "וַעֲשֵׂה חֶסֶד לְאֵלִים לְאַהֲבִי וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָי?" ואלו דברי רש"י: "לאלף דור - ולהלן הוא אומר (דברים ה, י) לאלפים, כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו, העושין מיראה, הוא אומר לאלף, ולהלן שהוא סמוך אצל לאהביו, העושין מאהבה, ששכרם יותר גדול, הוא אומר לאלפים".

מהלך נוסף המופיע בפסוקים אלו ובולט בדברי הפרשנים הוא סוגיית השכר והעונש, שזה הוא אחד מי"ג עיקרי האמונה. אביא את דברי הפרשנים כאן באופן מתמצת. על בסיס מופתי ה' ביצ"מ אומרת התורה [ז,ט] "וַיִּדְעַתְּ [כלומר על האדם לדעת שה' נתן שכר ועונש לפי כללים קבועים- דעת סופרים] כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים [שברא שמים וארץ- נאמן לקיים בריתו שהרי היכולת בידו- רמב"ן ור' בחיי] הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֶׁמֶר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאַהֲבִיו [כמו ששמר לך ברית אבותיך- רמב"ן] וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֵלֶיךָ דֹר".

אך ישנו הבדל בצורת התשלום בין הצדיקים לרשעים. אצל הרשעים "י) וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאָיו [גם איתם יש חשבון מדוייק, ולא במקרה- דעת סופרים] אֶל פְּנֵיו לְהַאֲבִידוֹ [כמו במצרים- רמב"ן] לֹא יֵאָחַר לְשִׁנְאוֹ אֶל פְּנֵיו יִשְׁלֵם לוֹ" [עד דור רביעי- רשב"ם]. ואומר הרמב"ן, שמה שמצאנו שיש פעמים שמאחר להעניש את הרשע, זה משום אחת משלש סיבות: א. אולי יעשה תשובה.

ב. שכר על מעשיו הטובים, שה' רוצה להשליך את המשוי הזה מעליו- [מסכת עירובין דף כב עמוד א].
ג. שמא יצאו מהם צדיקים.

לצדיקים גמורים מאחר לשלם [מסכת עירובין דף כב עמוד א] כדברי הפס' הבא: "והיה עקב תשמעו..." [ז,יא], אך למי שאינו צדיק גמור, ולציבור משלם מיד [דעת זקנים- ז,י].

כעת מדגישה בפנינו התורה אמנם יש תועלת גם בעולם הזה בקיום המצוות כאמור למעלה, אך בכ"ז "י) וְשִׁמְרַתְּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֶנְכִי מִצְוֶיךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" ואומר רש"י "היום לעשותם - ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם" כלומר- אל תצפה לשכר מייד. וכלול בהוראה זו גם: ש"לא תטריד מחשבתך אם לא תקבל שכר מהם בעולם הזה" [ספורנו].

ואומר המלבי"ם כאן יסוד חשוב, בפס' זה: "נתן טעם אל שני הדברים מה שהצדיקים מעונים בעה"ז והרשעים מצליחים, שאם היה נתן שכר ומעניש תכף בעה"ז לא היה אפשר שיעשו המצוות לשם שמים כי היו עושים המצוות ומונעים את עצמם מהעבירות מפני תקות גמול ויראת עונש, ולא היה בחירה כלל כי היו מתיראים לעבור על מצות ה', ולכן עשה ה' שבעה"ז יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים וכן בהפך שעי"כ הם עושים המצוות ונשמרים מהעבירות לש"ש בלבד".